Smaaklessen

Een procesevaluatie onder docenten, leerlingen, partners en Regionale steunpunten

Dr. Marloes Martens
Maria van der Sluis, MSc

Smaaklessen

Een procesevaluatie onder docenten, leerlingen, partners en Regionale steunpunten

ResCon, research & consultancy
Amsterdam, juli 2011
Projectnummer: 11/05

Inhoudsopgave

Samenvatting

Hoofdstuk 1
Inleiding 1
1.1 Smaaklessen 1
1.2 Doel van het onderzoek 2
1.3 Opbouw rapport 2

Hoofdstuk 2
Interviews docenten 5
2.1 Opzet van het onderzoek 5
2.1.1 Vraagstellingen 5
2.1.2 Methode en respons 5
2.1.3 Beschrijving doelgroep 6
2.2 Resultaten 7
2.2.1 Aanleiding 7
2.2.2 Gebruik 7
2.2.3 Waardering 9
2.2.4 Ondersteuning 10
2.2.5 Gepercipieerde effecten 10
2.2.6 Toekomstig gebruik 11
2.3 Conclusies en aanbevelingen 11

Hoofdstuk 3
Interviews leerlingen 13
3.1 Opzet van het onderzoek 13
3.1.1 Vraagstellingen 13
3.1.2 Methode 13
3.1.3 Beschrijving doelgroep 14
3.2 Resultaten 14
3.2.1 Interesse in voeding en voedsel 14
3.2.2 Bekendheid en gebruik 15
3.2.3 Waardering 15
3.2.4 Gepercipieerde effecten 17
3.2.5 Toekomstig gebruik 18
3.3 Conclusies en aanbevelingen 18

Hoofdstuk 4
Interviews partners en Regionale steunpunten 21
4.1 Opzet van het onderzoek 21
4.1.1 Vraagstellingen 21
4.1.2 Methode 22
4.1.3 Beschrijving doelgroep 22

4.2 Resultaten 23
4.2.1 Uitrol 23
4.2.2 Ondersteuning 25
4.2.3 Samenwerking 28
4.2.4 Verhouding tot andere programma's 31
4.2.5 Toekomstig gebruik 31
4.2.6 Advies 32
4.3 Conclusies en aanbevelingen 33

Hoofdstuk 5
Resultaten kwantitatief onderzoek scholen 35
5.1 Opzet van het onderzoek 35
5.1.1 Vraagstellingen 35
5.1.2 Methode 35
5.1.3 Respons 36
5.1.4 Analyse 36
5.1.5 Kenmerken onderzoeksgroep 36
5.2 Resultaten 37
5.2.1 Aanleiding Smaaklessen 37
5.2.2 Bekendheid en gebruik 38
5.2.3 Waardering 41
5.2.4 Ondersteuning 42
5.2.5 Gepercipieerde effecten 43
5.2.6 Toekomstig gebruik 44
5.2.7 Verklarende factoren 46
5.3 Conclusies en aanbevelingen 48

Hoofdstuk 6
Samenvatting, conclusies en aanbevelingen 51
6.1 Samenvatting onderzoeksopzet 51
6.2 Conclusies en aanbevelingen 52
6.2.1 Kanttekeningen onderzoek 52
6.2.2 Bekendheid en gebruik 53
6.2.3 Waardering 53
6.2.4 Ondersteuning 54
6.2.5 Gepercipieerde effecten 54
6.2.6 Samenwerking 55
6.2.7 Toekomstig gebruik 56

Bijlage 1
Checklijsten 57

Bijlage 2
Vragenlijst 69

Samenvatting

Smaaklessen is een uitgebreid lesprogramma voor het basisonderwijs dat wordt aangeboden in de vorm van een leskist. Via dit programma wordt geprobeerd kinderen vanaf jonge leeftijd te interesseren voor de voedingsboodschap. Het Ministerie van Economische Zaken Landbouw en Innovatie (EL&I) heeft om deze reden in 2006-2007 Smaaklessen geïnitieerd. Naast de informatie in de leskist zijn er aanvullende (les)activiteiten mogelijk, worden introductieworkshops aan docenten gegeven en is er een website www.smaaklessen.nl. Het Landelijk steunpunt van Smaaklessen is gevestigd bij Wageningen University. Het Voedingscentrum is verantwoordelijk voor de educatieve lijn van het lesprogramma. Deelnemende basisscholen worden inhoudelijk en procesmatig ondersteund door zeven Regionale steunpunten behorende tot het Groene Onderwijs en door Natuur en Milieu Educatie centra (NME's).

ResCon heeft een procesevaluatie uitgevoerd naar het programma Smaaklessen. Het doel van het onderzoek is om inzicht te verkrijgen in de organisatiestructuur van Smaaklessen en het bereik ervan. Tevens geven de resultaten van het onderzoek een kwalitatieve doorkijk van het (te verwachten) effect van Smaaklessen.

Om dit doel te realiseren zijn verschillende deelonderzoeken uitgevoerd met als doel:

1. het verwerven van inzicht in bereik en ervaringen van scholen met Smaaklessen, waardering voor vorm, inhoud en geboden ondersteuning;
2. het verwerven van inzicht in ervaringen van partners en Regionale steunpunten (ervaringen met scholen, onderlinge samenwerking en synergie) bij het bieden van ondersteuning in de uitrol van Smaaklessen en bevorderen van structurele inpassing in het curriculum.

Om inzicht te verkrijgen in het bereik en ervaringen van scholen (de eerste doelstelling) zijn vijf docenten en 22 leerlingen geïnterviewd. Daarnaast is er bij 158 docenten een telefonische vragenlijst afgenomen. In het kader van de tweede doelstelling zijn tien interviews gehouden onder partners en Regionale steunpunten. Alle interviews hebben plaatsgevonden tussen april en juni 2011.

De interviews zijn uitgevoerd onder een relatief kleine en niet representatieve onderzoeksgroep. Er is ook niet gestreefd naar representativiteit. Wel is geprobeerd om alle partijen die betrokken zijn bij de uitrol en uitvoering van Smaaklessen, in dit geval docenten, leerlingen, partners en Regionale steunpunten, te interviewen. De resultaten geven daarom een goede indicatie van wat er leeft onder de betrokkenen.

Hieronder wordt puntsgewijs een samenvatting gegeven van de resultaten en de daarbij horende aanbevelingen.

Bereiken van scholen

- Uit de resultaten van het vragenlijstonderzoek is op te maken dat er een diversiteit aan factoren een rol speelt om deel te nemen aan Smaaklessen. De belangrijkste factoren die genoemd zijn, zijn gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen, de gratis verstrekking van Smaaklessen en de bijdrage die scholen kunnen leveren aan de voeding en gezondheid van de leerlingen. *Het is voor de bredere verspreiding van Smaaklessen goed om in de communicatie over Smaaklessen in te spelen op deze diversiteit aan factoren.*
- De gepercipieerde effecten op kennis en bewustwordingsniveau van leerlingen worden door docenten hoog ingeschat. De interviews met de leerlingen bevestigen dit beeld. Veel leerlingen geven aan dat ze meer aandacht hebben voor voeding en voedsel en ze lusten ook meer. *Het wordt aangeraden om in de communicatie naar scholen in te spelen op deze gepercipieerde effecten.*
- Sommige Steunpunten maken bij de verspreiding van Smaaklessen gebruik van het netwerk van samenwerkingspartners. *Aanbevolen wordt om gebruik te maken van bestaande netwerken van samenwerkingspartners, zoals het netwerk van de IVN of van overkoepelende basisschoolverenigingen.*

Gebruik en waardering Smaaklessen

- Uit het onderzoek blijkt dat, in verband met tijd en prioriteit, ongeveer de helft van de aangeboden lessen behandeld wordt. De docenten vinden het belangrijk dat er voldoende keuzevrijheid is in de lesmethode om de lessen af te stemmen op de groep. Daarin hebben ze een voorkeur voor afwisselende werkvormen. *Om te voorkomen dat bepaalde lesonderwerpen als gevolg van tijd worden overgeslagen, zou Smaaklessen moeten bestaan uit een compact basisaanbod met afwisselende werkvormen en verdiepingsopdrachten.*
- Uit de verschillende deelonderzoeken blijkt dat de algemene waardering voor Smaaklessen hoog is. Aan de toepasbaarheid van Smaaklessen (aansluiting belevingswereld en kennisniveau, uitvoerbaarheid) wordt door zowel de docenten als leerlingen een hoge waardering toegekend. Het minst positief zijn de docenten over de tijdsinvestering van Smaaklessen. Toch zegt 74% van de docenten in het vragenlijstonderzoek dat de tijdsinvestering van Smaaklessen acceptabel is. Mogelijk speelt prioritering ook een rol. *Aangeraden wordt dan ook om Smaaklessen actueel te houden. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door docenten handvatten te geven om in te spelen op actualiteiten.*
- Om de toepasbaarheid van Smaaklessen te vergroten wordt door leerlingen aangegeven het programma uit te breiden met doe-opdrachten. Voor docenten vraagt dit echter een hoge tijdsinvestering waardoor zij daarom minder positief tegenover deze uitbreiding staan. *Om aan de wensen van leerlingen en docenten te kunnen voldoen zou fysieke ondersteuning geboden kunnen worden en kan meer visueel materiaal, geschikt voor digibord, ontwikkeld worden.*

- Wanneer Smaaklessen schoolbreed wordt ingezet is de tijdsinvestering hoger door de afstemming die intern moet plaatsvinden. *Aangeraden wordt dan ook om scholen hier specifieke tips voor te geven. Genoemde tips betreffen het aanstellen van een coördinator binnen een school en het formeren van een werkgroep.*

Ondersteuning

- Bijna twee derde van de scholen betrokken in het vragenlijstonderzoek heeft deelgenomen aan de Introductieworkshop. De waardering voor deze workshop is hoog. *Geadviseerd wordt om deelname aan de Introductieworkshop te verhogen door workshops op locatie (op school) aan te bieden.*
- Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat scholen niet goed bekend zijn met de mogelijkheid om ondersteuning te krijgen bij het geven van Smaaklessen. *Aanbevolen wordt dan ook om vanuit de ondersteunende partijen een actief aanbod met aanvullende ondersteuningsmogelijkheden aan scholen aan te bieden.*

Samenwerkingsverbanden

- Bij de samenwerking tussen verschillende partners in de regio (zoals tussen Steunpunten en de GGD) wordt soms concurrentie ervaren. *Om concurrerende gevoelens te vermijden of te reduceren en een goede samenwerking tussen (regionale) partners te bevorderen wordt aanbevolen om overleg met samenwerkingspartners te intensiveren en gezamenlijke doelen te formuleren.*
- Door enkele Steunpunten wordt aangegeven dat er intern te weinig informatie wordt uitgewisseld. *Om een gezamenlijke manier van werken binnen de Regionale steunpunten te stimuleren kan gewerkt worden aan een toegankelijke en praktische methode om informatie onderling uit te wisselen.*
- Uit het onderzoek blijkt dat scholen het gevoel hebben overspoeld te worden met gezondheidsprogramma's. *Aangeraden wordt om aan te sluiten bij andere initiatieven op het gebied van voeding, gezondheid of beweging, zoals SchoolGruiten, Lekker fit! en het Nationaal Schoolontbijt. Ook kan aansluiting gezocht worden bij speciale themaweken die binnen een regio worden georganiseerd. Op deze manier kunnen bestaande programma's en initiatieven elkaar blijven versterken.*
- Enkele partners en Regionale steunpunten ervaren ontbrekende samenwerkingsverbanden en hebben het idee dat toekomstige samenwerking met bepaalde opleidingen of organisaties, zoals de PABO of ouderraden, verspreiding van Smaaklessen zou bevorderen. *Aanbevolen wordt om Steunpunten en partners op de hoogte te brengen van de mogelijkheden die er zijn tot samenwerking. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door het aanleveren van een overzicht door het Steunpunt. Deze informatie zou uitgewisseld kunnen worden via een gebruiksvriendelijk informatie uitwisselingssysteem.*

Toekomstig gebruik van Smaaklessen

- Smaaklessen heeft de doelstelling dat 70% van de scholen die Smaaklessen gebruiken dit herhaaldelijk inzetten. Op basis van het vragenlijstonderzoek onder scholen blijkt dat 65.6% de intentie hebben om Smaaklessen waarschijnlijk of zeker in de toekomst te gebruiken. Bij de scholen die Smaaklessen reeds gebruiken ligt het percentage zelfs hoger (72.6%).
- Uit de interviews met docenten, partners en Steunpunten blijkt dat scholen een overvol lesprogramma hebben waarbij de focus ligt op reguliere vakken. Smaaklessen wordt voornamelijk projectmatig ingezet. Scholen zien Smaaklessen als extra lesactiviteit en niet als vervanging van bestaande lesmethoden. *Projectmatige inzet van Smaaklessen lijkt het meest haalbare voor scholen. Aangeraden wordt dan ook om de toekomstige focus te leggen op projectmatige inzet van Smaaklessen op reguliere basis en niet op de structurele inzet.*
- Vanaf 2013 zal de financiering van Smaaklessen door middel van samenwerking met publieke en private partijen vorm krijgen. Voor de borging van Smaaklessen in de toekomst zijn de Steunpunten, NME's en GGD'en afhankelijk van extra financiering. *Aangeraden wordt om lering te trekken uit andere projecten en hoe de samenwerking met private partijen daarbinnen is georganiseerd. Aanvullend kan gezocht worden naar alternatieven om Smaaklessen in de toekomst te financieren.*
- Respondenten geven aan geïnteresseerd te zijn in het koppelen van Smaaklessen aan een beweegprogramma. *Het wordt aangeraden de ontwikkeling van Smaaklessen in combinatie met een beweegprogramma voort te zetten*.
- Uit het onderzoek blijkt dat de verwachte positieve effecten van Smaaklessen een stimulans zijn voor bredere implementatie van Smaaklessen. *Aangeraden wordt om meer zicht te krijgen op de effectiviteit van Smaaklessen.*

Hoofdstuk 1

Inleiding

Onze voedselkeuze bepaalt in belangrijke mate onze gezondheid. We maken echter niet altijd de verstandigste keuze. Overgewicht en andere welvaartsziekten zijn de afgelopen jaren toegenomen en vormen daarmee een belangrijke bedreiging voor de volksgezondheid. Ook het aantal kinderen met overgewicht neemt sterk toe. Door kinderen op jonge leeftijd gezonde voedingsgewoonten aan te leren kan overgewicht mogelijk voorkomen worden. Naast overgewicht verdwijnt de kennis van voedsel: we koken vaak niet meer zelf en bij veel gemaksproducten is niet meer te zien waar het vandaan komt. Er is ook ongerustheid over voedsel. Mensen maken zich zorgen over ziektes van de veestapel of over bestrijdingsmiddelen op groenten en fruit. Om deze redenen heeft het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie Smaaklessen geïnitieerd. Het programma beoogt kinderen vanaf jonge leeftijd te interesseren voor voeding en voedsel om hen op termijn gezonde en bewuste voedselkeuzes te leren maken.

1.1 Smaaklessen

Smaaklessen is een educatief programma over voeding en voedsel voor het basisonderwijs en heeft tot doel kinderen te interesseren voor voedsel via het aantrekkelijke aspect van smaak. De gedachte hierachter is dat kinderen hiermee ontvankelijk gemaakt worden voor voeding en voedsel en zich hier verder over willen informeren en blijvend geïnteresseerd raken in deze onderwerpen. Door aspecten van voeding en voedsel op een speelse manier onder de aandacht te brengen wordt ernaar gestreefd dat jongeren zich meer gaan interesseren voor (gezonde) voeding en op den duur meer onderbouwde keuzes maken. Inhoudelijk is Smaaklessen opgebouwd rond drie pijlers te weten smaak, eten en gezondheid en voedselkwaliteit.

Smaaklessen bestaat uit een uitgebreid lesprogramma dat wordt aangeboden in een Smaakleskist. De Smaakleskist bevat onder andere kopieerbladen, smaakpaspoorten, smaakdossiers, docentenhandleidingen, posters, diverse houdbare voedingsmiddelen en materialen voor het uitvoeren van proefjes en testen. Naast de informatie in de Smaakkist is er een website www.smaaklessen.nl en worden er introductieworkshops aan scholen / docenten gegeven.

Smaaklessen wordt sinds 2006-2007 geïmplementeerd in het basisonderwijs. Tot januari 2011 zijn er 2.200 scholen van start gegaan met Smaaklessen. De doelstelling is dat eind schooljaar 2012-2013 3000 scholen zijn gestart met Smaaklessen. De aanvullende doelstelling is dat 70% van deze scholen Smaaklessen herhaaldelijk inzetten.

Smaaklessen is een programma van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I). Het Landelijk steunpunt is gevestigd bij

Wageningen University (WUR). Het Voedingscentrum is verantwoordelijk voor de educatieve lijn van het lesprogramma. Deelnemende basisscholen worden inhoudelijk en procesmatig ondersteund door zeven Regionale steunpunten vanuit het Groene Onderwijs: Het Steunpunt Smaaklessen / SchoolGruiten bij Wageningen University, vier Hassen (HAS Den Bosch, Hogeschool Inholland, CAH Dronten en Van Hall Larenstein) en twee AOC's (CITAVERDE College en AOC Oost). Daarnaast zijn in Noord-Holland en Zeeland contacten met het Clusius College en Edudelta en IVN. De genoemde instellingen zijn de Regionale steunpunten voor basisscholen in de regio's van betreffende onderwijsinstellingen en de leveranciers van studenten en scholieren die ingezet worden bij behoudsacties van Smaaklessen. Euro-Toques en het Koksgilde stellen koks beschikbaar voor lessen in de klas. Tv-kok Pierre Wind is ambassadeur en inspirator van Smaaklessen.

1.2 Doel van het onderzoek

Bureau ResCon is door het Steunpunt Smaaklessen gevraagd om procesonderzoek uit te voeren naar het programma Smaaklessen. Het doel van het onderzoek is om inzicht te verkrijgen in de organisatiestructuur, het bereik en de waardering van Smaaklessen. Tevens zullen de resultaten van het onderzoek een kwalitatieve doorkijk geven van het (te verwachten) effect van het programma.

Om dit doel te realiseren zijn vier deelonderzoeken uitgezet met als doel:

1. het verwerven van inzicht in bereik en ervaringen van scholen met Smaaklessen, waardering voor vorm, inhoud en geboden ondersteuning;
2. het verwerven van inzicht in ervaringen van partners en Regionale steunpunten (ervaringen met scholen, onderlinge samenwerking en synergie) bij het bieden van ondersteuning in de uitrol van Smaaklessen en bevorderen van structurele inpassing in het curriculum.

De deelonderzoeken bestaan uit interviews met docenten, leerlingen en een vragenlijstonderzoek onder scholen (doel 1) en interviews met partners en Regionale steunpunten (doel 2). De deelonderzoeken leveren gezamenlijk een bijdrage aan de verdere verbetering van de kwaliteit en toepassing van Smaaklessen in het basisonderwijs

1.3 Opbouw rapport

Het doel van het onderzoek is vertaald naar concrete onderzoeksvragen die door middel van verschillende deelonderzoeken onder docenten, leerlingen, partners en Regionale steunpunten worden beantwoord. In dit rapport wordt verslag gedaan van deze deelonderzoeken. De deelonderzoeken worden in hoofdstuk 2 tot en met 5 beschreven. Per hoofdstuk zal eerst de opzet van het onderzoek worden beschreven en de vraagstellingen die hierin worden beantwoord, gevolgd

door de resultaten, conclusies en aanbevelingen. In de hoofdstukken 2 tot en met 4 wordt ingegaan op het kwalitatieve deel van het onderzoek (interviews) en in hoofdstuk 5 wordt het kwantitatieve deel beschreven (vragenlijst). Het rapport wordt in hoofdstuk 6 afgesloten met een samenvatting van de onderzoeksopzet, conclusies en aanbevelingen.

Hoofdstuk 2

Interviews docenten

2.1 Opzet van het onderzoek

2.1.1 Vraagstellingen

Om inzicht te verwerven in het gebruik en de ervaringen van docenten met Smaaklessen zijn vijf docenten geïnterviewd. Door middel van de interviews worden de volgende vraagstellingen beantwoord:

1. Wat is de aanleiding om Smaaklessen te (gaan) gebruiken?
2. Wat is het bereik van de verschillende onderdelen van Smaaklessen?
   - In welke mate is men bekend met de verschillende onderdelen van Smaaklessen? (Smaakleskist, lesmaterialen, lerarenhandleiding, website, aanvullende activiteiten)
   - Op welke manier zetten scholen Smaaklessen in? Vanaf wanneer, hoe vaak en in welke klassen?
3. Wat is waardering van de verschillende onderdelen van Smaaklessen?
   - Hoe wordt de gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen ervaren?
   - Sluit de toon, de vorm en de werkwijze van Smaaklessen aan bij de leerlingenpopulatie en de werkwijze van de docenten?
   - Vinden docenten dat zij voldoende zijn uitgerust om de lessen te geven?
   - Welke randvoorwaarden achten docenten van belang voor het gebruik van Smaaklessen?
4. Hoe wordt Smaaklessen op scholen ondersteund en wat is de waardering van de ondersteuning?
   - In hoeverre sluit deze aan bij wensen, behoeften en mogelijkheden binnen de school?
   - Welke verbeterpunten ziet men daarin?
   - Hoe verhoudt Smaaklessen zich qua inhoud en ondersteuning ten opzichte van andere (landelijke) programma's en de ontwikkelingen over voeding en voedsel voor basisscholen? (Lekker fit!, SchoolGruiten, Ga voor Gezond, het Nationaal Schoolontbijt etc.)
5. Wat is het gepercipieerde effect van Smaaklessen?
6. Is de school van plan om Smaaklessen in de toekomst te (blijven) gebruiken?

2.1.2 Methode en respons

Om vijf interviews te realiseren zijn twaalf docenten benaderd met de vraag mee te werken aan een interview. De docenten zijn geselecteerd uit een databestand van scholen die in de afgelopen jaren de Smaakleskist aangevraagd hebben. Bij de selectie van de scholen is gestreefd naar een goede verdeling van actieve scholen (scholen die dit schooljaar Smaaklessen hebben toegepast) en niet-actieve scholen (scholen die niet meer actief met Smaaklessen werken). Tevens

is onderscheid gemaakt tussen stedelijke en regionale scholen. Als blijk van waardering voor deelname aan het interview hebben de docenten een 'Kok in de klas' aangeboden gekregen.

De geselecteerde docenten zijn eerst per mail benaderd en vervolgens gebeld om een afspraak te maken voor het interview. Een aantal docenten (N=4) kon telefonisch niet bereikt worden, één docent had er nauwelijks mee gewerkt en één docent was nog niet gestart met Smaaklessen.

Van de vijf interviews zijn er drie met actieve en twee met niet-actieve scholen gehouden. Alle interviews hebben plaatsgevonden in april en mei 2011. De interviews zijn face-to-face gehouden en duurden 45-60 minuten. In de interviews zijn alle onderwerpen uit de bij 2.1.1 beschreven vraagstellingen aan bod gekomen. Bij de interviews is gebruik gemaakt van een checklijst (zie bijlage 1), bestaande uit een aantal gestandaardiseerde vragen en punten om op door te vragen. De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en naderhand uitgewerkt.

2.1.3 Beschrijving doelgroep

Tabel 2.1 geeft een overzicht van de kenmerken van de doelgroep. Omdat de coördinator van Smaaklessen op de betreffende school benaderd is kon er geen invloed uitgeoefend worden op de klas waarin de geïnterviewde docenten les gaven. Vier geïnterviewde docenten geven les in groep 3 of 4, de vijfde in groep 7 en 8. In de tabel is af te lezen dat er in totaal vijf interviews zijn gehouden, waarvan drie met actieve en twee met niet-actieve scholen. De niet-actieve scholen hebben Smaaklessen een aantal jaren geleden aangevraagd en gebruikt. Twee interviews vonden plaats in een stedelijke en drie in een regionale setting.

Tabel 2.1 Kenmerken respondenten

Functie	Locatie	Sinds schooljaar	Actief / Niet-actief	Stedelijk / regionaal
Stagiaire groep 7 / 8	Zuid Holland	2010 – 2011	Actief	Regionaal
Docent groep 3	Noord Holland	2010 – 2011	Actief	Stedelijk
Docent groep 4	Noord Oostpolder	2010 - 2011	Actief	Regionaal
Docent groep 3	Noord Holland	2007 – 2008	Niet-actief	Regionaal
Docent groep 3 / 4	Noord Holland	2006 – 2007	Niet-actief	Stedelijk
N=5				

Aan de respondenten is daarnaast gevraagd of ze een voedingsbeleid op school hanteerden. Op alle vijf de scholen is er in meer of mindere mate een voedingsbeleid. Het voedingsbeleid is vooral gericht op een verantwoord tussendoortjes- en traktatiebeleid.

2.2 Resultaten

De resultaten worden aan de hand van de vraagstellingen gepresenteerd. Enkele resultaten worden geïllustreerd met citaten.

2.2.1 Aanleiding

Bekendmaking
Aan alle docenten is gevraagd op welke manier zij bekend zijn geraakt met Smaaklessen. Het internet, de media en collega's worden genoemd als belangrijke ingangen voor de bekendheid met Smaaklessen. Volgens de geïnterviewden is Smaaklessen een lesprogramma dat goed te vinden is op het internet. Ook geeft één docent aan dat een ouder een belangrijke rol heeft gespeeld.

Aanleiding
Veel scholen behandelen jaarlijks in projectvorm bepaalde thema's. Uit de interviews is naar voren gekomen dat dit een goede aanleiding is om Smaaklessen aan te vragen. Bij één van de geïnterviewde scholen was de leskist al enkele jaren aanwezig en werd de docent getriggerd om Smaaklessen te behandelen naar aanleiding van een telefoontje vanuit een Regionaal steunpunt. *"We werden door het telefoontje eigenlijk een beetje wakker geschud".* Een andere docent geeft aan dat Smaaklessen goed te combineren is met reguliere vakken. Dit heeft meegespeeld in de overweging om Smaaklessen aan te vragen. Ook het feit dat Smaaklessen een lesprogramma is dat gratis ter beschikking wordt gesteld wordt gezien als stimulerende factor.

Verbeterpunten
Bij de vraag naar verbeterpunten om andere scholen in de regio's aan te sporen met Smaaklessen aan de slag te gaan wordt een verscheidenheid aan tips gegeven. Enkele tips spreken elkaar tegen. Zo wordt door één geïnterviewde aangegeven Smaaklessen niet te positioneren als cyclus maar als project of los inzetbaar. Een andere docent is juist van mening dat Smaaklessen als cyclus en ter vervanging van lesmethodes, bijvoorbeeld over natuur, onder de aandacht gebracht dient te worden. Verder geven geïnterviewden aan dat een schriftelijke of digitale folder, brief of nieuwsbrief (per e-mail) mogelijk goede kanalen zijn om Smaaklessen onder de aandacht te brengen. Tegelijkertijd wordt de kanttekening geplaatst dat scholen overspoeld worden met gezondheidsprojecten. Eén van de geïnterviewden geeft dan ook aan dat het goed is om Smaaklessen aan te laten sluiten bij andere projecten. Als andere tips worden genoemd het inspelen op de praktische kant van Smaaklessen, Smaaklessen persoonlijk toelichten tijdens een docentenvergadering en aangeven dat Smaaklessen gratis ter beschikking gesteld wordt aan scholen.

2.2.2 Gebruik

Eerdere ervaringen
Aan de docenten is gevraagd welke activiteiten ten aanzien van voeding ze uitvoerden voordat Smaaklessen is ingezet. Geen van de scholen heeft ervaring

met geven van lessen over voeding. Wel hebben de meeste scholen eerder aan verschillende projecten deelgenomen, zoals het Nationaal Schoolontbijt.

Besluitvorming
De besluitvorming binnen de scholen om met Smaaklessen aan de slag te gaan is door vier geïnterviewden zelf genomen en één geïnterviewde heeft de beslissing met een geformeerde werkgroep genomen. De directie is door de geïnterviewde geïnformeerd over de genomen beslissing.

Gebruik
Aan de docenten is gevraagd op welke wijze ze Smaaklessen hebben ingezet. Tabel 2.2 geeft een overzicht van het gebruik van Smaaklessen.

Tabel 2.2 Gebruik Smaaklessen

Sinds schooljaar	Actief / Niet-actief	Groep	Vorm	Duur
2010 – 2011	Actief	Groep 8	Project	1 week, drie lesdagen
2010 – 2011	Actief	Schoolbreed	Project	4½ weken, 3 à 4 lesmomenten per week
2010 - 2011	Actief	Groep 4	Project	1 les, ¾ uur
2007 – 2008	Niet-actief	Schoolbreed	Project	1 week, 1 uur per dag
2006 – 2007	Niet-actief	Schoolbreed	Project	4 weken, 2 lessen per week
N=5				

De drie actieve scholen zijn dit schooljaar gestart met Smaaklessen en de twee niet-actieve scholen hebben enkele jaren geleden Smaaklessen gebruikt. Op alle scholen is Smaaklessen projectmatig ingezet. Bij de uitwerking van Smaaklessen is op enkele scholen een werkgroep geformeerd om het thema uit te werken. Deze werkgroep was vervolgens verantwoordelijk voor de coördinatie en invulling van Smaaklessen binnen de school. De scholen hebben variërend van één les van drie kwartier tot en met 4,5 weken lang drie à vier lesmomenten per week aandacht besteed aan Smaaklessen.

Aan de scholen die geen gebruik meer maken van Smaaklessen is gevraagd waarom ze geen gebruik meer maken van het lesprogramma. Bij beide scholen speelt tijdgebrek een belangrijke rol. Tevens wordt aangegeven dat voeding eenmalig een thema was binnen de school.

Smaaklessen bestaat uit een uitgebreid lesprogramma met ondersteunende activiteiten, zoals een website. De website is bij de geïnterviewden bekend en wordt vooral gebruikt bij de voorbereiding op de lessen. Zo heeft één docent kopieerbladen van de website gehaald. Het lesprogramma van Smaaklessen wordt aangeboden in een Smaakleskist. Alle geïnterviewden zijn bekend met de Smaakleskist en hebben hiervan in meer of mindere mate gebruik gemaakt.

Ook is gebruik gemaakt van de docentenhandleidingen, kopieerbladen en leerlingenboekjes (groep 5 t/m 8). De docentenhandleidingen worden als richtlijn gebruikt om de lessen vorm te geven.

2.2.3 Waardering

Waardering docent
De algemene waardering voor Smaaklessen is zeer positief. Alle docenten zijn positief over de vormgeving en uitstraling van Smaaklessen. De Smaakleskist nodigt uit om ermee aan de slag te gaan en volgens de geïnterviewden is het gebruiksgemak groot. "*Het [de inhoud van de Smaakkist] spreekt voor zich."* Vooral de actieve werkvormen, afwisseling in lessen en keuzeopties worden gewaardeerd. Tevens wordt aangehaald dat Smaaklessen goed te differentiëren is naar verschillende leerlingniveaus en dat Smaaklessen goed aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen. Daarnaast vinden de docenten de docentenhandleidingen duidelijk. Zo wordt aangegeven welke lesmaterialen en voedingsmiddelen er voor een les nodig zijn en welke keuzes er per les gemaakt kunnen worden. Ook de kopieerbladen worden positief beoordeeld. De geïnterviewden geven hierbij aan dat het prettig is om als docent de keuze te krijgen om een selectie te maken van de lessen en dat er geen kopieerbladen verloren gaan. Daarbij werd de kanttekening geplaatst dat een losbladig systeem als nadeel heeft dat bladen sneller kwijt kunnen raken.

Uit de interviews zijn ook enkele knelpunten naar voren gekomen. Zo blijkt de organisatie die de uitvoering van Smaaklessen met zich meebrengt een belangrijk knelpunt te zijn. Meerdere docenten geven hierbij aan dat er veel tijd gaat zitten in de organisatie voor de uitvoering van Smaaklessen, zoals het inkopen van producten. Daarnaast wordt aangegeven dat de praktische kookopdrachten in de klas minder geschikt zijn voor een school. Eén docent geeft daarbij als tip om samen te werken met de BSO. Tevens zijn docenten door tijdgebrek genoodzaakt om keuzes te maken in lesactiviteiten. Eén docent twijfelt of je als docent voldoende inhoudelijke kennis hebt om Smaaklessen te behandelen als je dieper op de stof in wilt gaan.

Als randvoorwaarde voor de uitvoering van Smaaklessen wordt door enkele geïnterviewden aangegeven dat het belangrijk is dat iemand binnen de school de coördinatie op zich neemt van het inkopen en uitdelen van producten. Een andere belangrijke voorwaarde is dat vergoeding in de kosten die de uitvoering met Smaaklessen met zich meebrengt belangrijk is. Eén andere docent geeft aan meer behoefte te hebben aan visuele ondersteuning die goed te gebruiken is voor een Smart bord. Vooral filmmateriaal op het gebied van proefjes waarmee leerlingen aan de slag kunnen is wenselijk *"Dat soort visuele ondersteuning zou erg leuk zijn als daar meer van is".*

Waardering leerlingen
Aan de geïnterviewden is niet alleen gevraagd wat zij zelf van Smaaklessen vinden, maar ook hoe de leerlingen reageerden op de lessen. Volgens alle docenten reageren de leerlingen positief op de lessen*. "Het ziet er allemaal zo leuk uit, wat gaan we doen en oh leuk spannend".* De betrokkenheid van de

leerlingen bij Smaaklessen werkte ook stimulerend voor henzelf. *"Als ze [collega docenten] zien hoe betrokken de kinderen bij dit soort lessen zijn, ja dat is fantastisch."* Enkele docenten geven aan dat de thuisopdrachten niet door iedere leerling goed werd opgepakt. Als reden hiervoor werd aangegeven dat leerlingen soms niet gewend zijn om met zijn ouder te praten of hen aan te spreken op bepaald gedrag.

2.2.4 Ondersteuning

Wanneer scholen zich inschrijven voor Smaaklessen wordt hen een introductieworkshop aangeboden. De workshops worden georganiseerd door de Regionale steunpunten. Tijdens de workshops krijgen de deelnemers achtergrondinformatie, kunnen ze verschillende proefjes uitproberen en gedachten en ideeën met elkaar uitwisselen. Aan de geïnterviewden is gevraagd of ze deel hebben genomen aan deze introductieworkshop en ondersteund zijn bij het gebruik van Smaaklessen. Twee docenten van de actieve scholen hebben voor aanvang van de lessen een introductieworkshop gevolgd. Beiden waren positief over de inhoud van de workshop. Eén van hen gaf aan dat er tijdens de workshop wel meer aandacht zou mogen zijn voor inhoudelijke kennis van de docenten over voeding. Een andere docent had een samenvatting van de introductieworkshop ontvangen en weer een andere docent gaf aan wel open te staan voor een introductieworkshop. Eén docent die niet had deelgenomen aan de introductieworkshop had hier ook geen behoefte aan. Volgens haar spreekt het pakket voor zich.

Alle docenten zijn erg positief over de geboden ondersteuning. *"Die organisatie doet zijn werk wel."* Zo vonden de docenten dat de materialen goed zijn aangeleverd, de organisatie goed bereikbaar is en uiten ze waardering voor het feit dat ze af en toe nog aanvullende informatie toegestuurd krijgen.

2.2.5 Gepercipieerde effecten

Smaaklessen wil bij leerlingen interesse opwekken voor eten. Volgens alle geïnterviewden slaagt Smaaklessen daar goed in. Aangegeven wordt dat door Smaaklessen de kennis over voeding vergroot wordt en leerlingen zich meer bewust zijn van smaak en de werking van de zintuigen. Ook hebben ze meer waardering voor eten*. "Ze waren bijvoorbeeld heel verbaasd dat mango best lekker is."* Volgens één docent zijn haar leerlingen ook meer bewust van onderscheid tussen verantwoorde en minder verantwoorde producten en willen ze ook gezonder eten. Ook wordt aangegeven dat het door Smaaklessen makkelijker is om met leerlingen in gesprek te gaan wat verantwoorde voeding is. Over de invloed van Smaaklessen op de ouders wordt wisselend gedacht. Sommige docenten durven daar geen uitspraken over te doen en één docent heeft het effect ervaren in de les. *"Verschillende kinderen zeggen "Kijk, mama heeft bruin brood meegegeven."* Enkele docenten geven aan dat projectmatig aanbieden van Smaaklessen onvoldoende is om gedragsverandering te bereiken. Daarvoor zou het volgens deze docenten meerdere jaren structureel ingezet moeten worden. Volgens de geïnterviewden is Smaaklessen een goede ingang om voeding bij leerlingen te introduceren. Tevens is het volgens één

geïnterviewde een goede manier om leerlingen meer betrokken te krijgen bij het onderwijs.

2.2.6 Toekomstig gebruik

Toekomstig gebruik
Aan de docenten is gevraagd of ze Smaaklessen komend schooljaar weer gaan gebruiken. Bij twee van de drie actieve scholen is nog niet bekend of Smaaklessen komend schooljaar weer wordt gebruikt. De reden hiervoor is dat Smaaklessen bij één school in het kader van een stageproject is uitgevoerd en bij de andere school is de tijdsinvestering die Smaaklessen vergt een knelpunt om het volgend jaar in te zetten. De derde school is wel voornemens om Smaaklessen volgend jaar in te zetten, maar geeft hierbij wel aan dat het mogelijk in een kleinere vorm wordt aangeboden. De twee niet-actieve scholen geven aan dat ze Smaaklessen alleen weer in zullen zetten als voeding wordt gekozen als thema voor een project. Scholen / docenten benadrukken dat de huidige focus ligt op taal en rekenen. Zij hebben daardoor weinig tijd voor aanvullende lessen en activiteiten.

Tips toekomstig gebruik
Wanneer de geïnterviewden om tips worden gevraagd om Smaaklessen structureel te gaan gebruiken worden de volgende tips gegeven:

- Stuur scholen een kaart of mail als herinnering;
- moedig scholen aan door telefonisch contact;
- verzorg een introductieworkshop op locatie, bijvoorbeeld tijdens een vergadering;
- koppel aan het lespakket een speciale week;
- sluit aan bij bestaande projecten, zoals het Nationaal Schoolontbijt of SchoolGruiten;
- houdt het lespakket actueel;
- zorg dat er binnen de school een coördinator wordt aangesteld.

Inhoudelijk zit Smaaklessen volgens de geïnterviewden goed in elkaar om het meerdere jaren te gebruiken. *“Ook al zou je het elk jaar doen, elk jaar heb je dan toch weer een ander onderdeel van de lessen dat je kunt gebruiken.”*

2.3 Conclusies en aanbevelingen

Uit de interviews met docenten blijkt dat veel scholen jaarlijks in projectvorm bepaalde thema’s behandelen en dat bepaalde thema’s een goede aanleiding zijn om Smaaklessen aan te vragen. Het internet, media, folders blijken belangrijke kanalen om scholen te bereiken. *Het is daarom aan te raden deze kanalen blijvend in te zetten om Smaaklessen onder de aandacht te brengen.*

De beslissing om Smaaklessen te gebruiken en de invulling van de lessen lijkt vooral bij de docenten te liggen. *De huidige methode om informatie over Smaaklessen te richten aan docenten is daarom een geschikte methodiek en aangeraden wordt om deze methodiek te handhaven. Ook zouden docenten*

geënthousiasmeerd kunnen worden door het aanbieden van een introductieworkshop op locatie tijdens een vergadering.

Bij de uitrol van Smaaklessen, zeker als het programma schoolbreed wordt toegepast, lijkt het formeren van een werkgroep een belangrijke stap. *Het is dan ook aan te raden om scholen te attenderen op het belang van het formeren van een werkgroep. Hiermee kan ook schoolbeleid op het gebied van voeding en gezondheid in gang worden gezet.*

De waardering voor en ervaringen met Smaaklessen zijn positief. Alle docenten zijn positief over de vormgeving en uitstraling van Smaaklessen. Ook reageren de leerlingen volgens de docenten positief op de gegeven lessen. Voor de uitvoering van Smaaklessen is het van belang dat er voldoende keuzevrijheid is in de lessen om de lessen af te stemmen op de groep. Smaaklessen is volgens de geïnterviewden een goede ingang om voeding bij leerlingen te introduceren. Tevens slaagt Smaaklessen erin om bij leerlingen interesse op te wekken voor voeding. Een belangrijk knelpunt is de organisatie van en tijdsinvestering in Smaaklessen. *Mogelijk kunnen docenten hier specifieke tips voor krijgen. De genoemde randvoorwaarden betreffen het aanstellen van een coördinator binnen een school, het formeren van een werkgroep en het beschikbaar stellen van visueel materiaal.* Ook de waardering voor de introductieworkshop en geboden ondersteuning is hoog. *Het wordt dan ook aangeraden om de introductieworkshop in zijn huidige vorm te behouden. Er is geen aanpassing nodig in de ondersteuning.*

De in het onderzoek betrokken scholen hebben ervoor gekozen om Smaaklessen op een projectmatige manier in te zetten. Volgens de docenten is het project daar zeer geschikt voor. Deze insteek heeft echter als keerzijde dat het structureel gebruik van Smaaklessen belemmert. Bij de meeste in het onderzoek betrokken scholen zijn er geen concrete plannen om Smaaklessen structureel in te zetten. Het lijkt erop dat scholen Smaaklessen als extra activiteit zien en niet als vervanging van bestaande lesmethoden. *Aangeraden wordt om de focus te leggen om op reguliere basis Smaaklessen projectmatig in te zetten, bijvoorbeeld één keer per jaar.*

Tevens zou dit ten goede komen aan het bewerkstelligen van een gedragsverandering bij de leerlingen.

Hoofdstuk 3

Interviews leerlingen

3.1 Opzet van het onderzoek

3.1.1 Vraagstellingen

Om inzicht te verwerven in het gebruik, begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid van Smaaklessen en de ervaringen van leerlingen met Smaaklessen zijn leerlingen uit groep 7 en / of 8 in drie focusgroepinterviews bevraagd. Door middel van de focusgroepen worden de volgende vraagstellingen beantwoord:

1. Wat is het bereik van de verschillende onderdelen van het programma Smaaklessen?
   - In welke mate zijn leerlingen bekend met de verschillende onderdelen van Smaaklessen? (kopieerbladen, Smaakdossier, Smaakposter)
   - Op welke manier is Smaaklessen ingezet? Op welke wijze en hoe vaak?
2. Wat is de waardering van de verschillende onderdelen van Smaaklessen?
   - Hoe wordt de gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen ervaren?
   - Sluit de toon, de vorm en de werkwijze van Smaaklessen aan bij de leerlingen?
   - Vinden de leerlingen dat de docent voldoende is toegerust om de lessen te geven?
3. Wat is het gepercipieerde effect van Smaaklessen?
4. Hoe denken leerlingen over toekomstig gebruik van Smaaklessen?

3.1.2 Methode

Om drie focusgroepinterviews te realiseren zijn in totaal dertien docenten benaderd om medewerking te verlenen. De docenten zijn geselecteerd uit een databestand van scholen die in de afgelopen jaren de Smaakleskist aangevraagd hebben. Er zijn alleen scholen geselecteerd die recent de Smaakleskist hebben aangevraagd en die nog niet eerder benaderd zijn om deel te nemen aan het onderzoek. Vanwege tegenvallende respons is in mei aanvullend een aantal scholen geselecteerd die kortgeleden een introductieworkshop hebben gevolgd. Als blijk van waardering voor deelname aan het focusgroepinterview hebben de docenten en leerlingen een ‘Kok in de klas’ aangeboden gekregen.

De geselecteerde docenten zijn eerst per mail benaderd en vervolgens gebeld om een afspraak te maken voor het focusgroepinterview. De docent heeft vervolgens zes of acht leerlingen uit groep 7 en / of 8 geselecteerd voor het interview. Redenen waarom scholen niet wilden meedoen aan het interviews zijn: docent was niet bereikbaar, Smaaklessen werd gebruikt in een andere groep dan groep 7 of 8 of de school was nog niet gestart met Smaaklessen.

Er zijn drie focusgroepinterviews gehouden met in totaal elf meisjes en elf jongens. De groepen varieerden van zes tot acht leerlingen per groep en bestonden uit zowel meisjes als jongens. Alle interviews hebben plaatsgevonden in april en juni 2011. De interviews zijn op de school afgenomen en duurden ongeveer 45 minuten. In de interviews zijn alle onderwerpen uit de bij 3.1.1 beschreven vraagstellingen aan bod gekomen. Bij de interviews is gebruik gemaakt van een checklijst, bestaande uit een aantal gestandaardiseerde vragen en punten om op door te vragen (zie bijlage 1). Bij alle focusgroepinterviews zijn twee onderzoekers aanwezig geweest. Eén was verantwoordelijk voor het leiden en stimuleren van het groepsgesprek en de andere onderzoeker maakte schriftelijke aantekeningen en had een ondersteunende rol bij de procesbewaking van het groepsgesprek. De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en na afloop van het gesprek uitgewerkt.

3.1.3 Beschrijving doelgroep

Tabel 3.1 geeft een overzicht van de kenmerken van de doelgroep. In de tabel is af te lezen dat er in totaal drie focusgroepinterviews zijn gehouden, waarvan twee in Noord Holland in een stedelijke omgeving en één in Gelderland in een regionale omgeving. Op één school werken de leerlingen sinds drie jaar met Smaaklessen en op de andere twee scholen zijn de leerlingen dit schooljaar voor het eerst in aanraking gekomen met Smaaklessen.

Tabel 3.1 Kenmerken respondenten

Groep	Locatie	Sinds schooljaar	Gebruik	Stedelijk / regionaal
Groep 7	Noord Holland	2010 – 2011	Februari 2011	Stedelijk
Groep 8	Noord Holland	2008 – 2009	April 2011	Stedelijk
Groep 8	Gelderland	2010 - 2011	Februari 2011	Regionaal
N=3				

3.2 Resultaten

De resultaten worden aan de hand van de vraagstellingen gepresenteerd. Enkele resultaten worden geïllustreerd met citaten.

3.2.1 Interesse in voeding en voedsel

Wanneer aan de leerlingen wordt gevraagd wat ze van het onderwerp eten en drinken vinden, geven ze aan dat ze het een lekker, leuk en interessant onderwerp vinden.

De leerlingen hebben verschillende redenen om lessen over voeding en voedsel leuk te vinden. Zo geven de leerlingen bijvoorbeeld aan dat ze het leuk vinden om nieuwe producten te leren kennen, maar ook vinden ze het interessant om

meer achtergrond informatie over voeding en voedsel te krijgen. *"Soms leer je niet alleen wat voor eten er is, maar ook wat er in zit, vitamines."*

3.2.2 Bekendheid en gebruik

Bekendheid
Het lesmateriaal voor de leerlingen van groep 7-8 bestaat uit een Smaakdossier met dossierbladen, kopieerbladen en een poster. Tijdens de focusgroepinterviews zijn alle materialen getoond aan de leerlingen en besproken. Alle leerlingen zijn bekend met de lesmaterialen. Zo hebben ze tijdens de lessen gebruik gemaakt van het Smaakdossier en is de poster tijdens de lessen opgehangen in de klas. De leerlingen geven aan niet bekend te zijn met alle dossierbladen.

Gebruik
Aan de leerlingen is gevraagd op welke wijze ze Smaaklessen hebben gekregen. Op de drie deelnemende scholen is Smaaklessen schoolbreed en projectmatig ingezet. De leerlingen hebben variërend van 2 – 4½ weken op meerdere momenten per week les gehad uit Smaaklessen.

Tijdens de lessen zijn verschillende onderwerpen en opdrachten uit het Smaakdossier aan de orde gekomen. Uit de focusgroepen blijkt dat de leerlingen de beleving hebben dat de nadruk bij de lessen lijkt te liggen op het uitvoeren van proefjes en de eerste helft van het Smaakdossier. Aangegeven wordt dat leerlingen hun ouders hebben geïnterviewd over voeding en een familierecept hebben opgeschreven. Op één school is een kookboek gemaakt. De recepten zijn door de leerlingen in een computer ingevoerd en de docent heeft hierbij foto's gemaakt. Op twee scholen is er gekookt in de klas. Daarnaast is er in de lessen aandacht besteed aan de herkomst van voeding en de energiebalans. *"De juffrouw had abrikozen gekocht en die deelde ze aan ons uit en toen hadden we het opgegeten. Toen zei de juffrouw: "Ga maar in de rij staan", we wisten niet wat we gingen doen. Toen moesten we naar buiten, toen hadden we twee minuten om het plein gerend. Toen waren we al moe. Eigenlijk moest je meer. Toen was het [de abrikoos] pas verbrand.*" Op twee van de drie scholen is er geen aandacht besteed aan het lezen van etiketten en de Schijf van Vijf. Op één school heeft de docent aanvullend op de lessen veel filmmateriaal getoond.

3.2.3 Waardering

Algemene waardering
De algemene waardering voor Smaaklessen is hoog. Volgens de meeste leerlingen spreken de materialen erg aan. *"Heel netjes en mooi. Als je dat zo ziet dan denk je wel daar wil ik graag in werken."* Enkele leerlingen geven aan dat ze vinden dat ze veel moeten lezen en dat het taalgebruik moeilijk is. Sommige kinderen vinden het moeilijke taalgebruik vervelend, anderen geven aan dat ze het juist goed vinden. *"Maar wij moeten onze woordenschat omhoog halen, als we het niet weten vragen we het gewoon aan de juffrouw".* Er zijn ook kinderen die aangeven dat het taalgebruik goed is. Ook wordt door de leerlingen van één school aangegeven dat ze de kleuren gebruikt in Smaaklessen te vlak vonden en

dat er nog meer plaatjes, het liefst in stripvorm, toegevoegd konden worden. Tevens geven enkele leerlingen aan dat ze de lessen minder leuk vinden voor kinderen die minder lusten of allergisch zijn. Een leerling die weinig lust, gaf zelf echter aan de lessen wel leuk te vinden. *"Nee, ik vond het wel gewoon leuk. Ook al lust ik sommige dingen niet, ik vond het wel leuk."*

Wanneer de leerlingen wordt gevraagd welke onderdelen ze het leukst vinden komen wisselende activiteiten ter sprake. Bij alle drie interviews komen de lessen met proefopdrachten naar voren, maar ook lijken de kinderen het interessant te vinden meer informatie te krijgen over de zintuigen en achtergrondinformatie over voeding. *"Ik vond de proefjes het leukst."* De lessen gericht op energie-inname lijken eveneens een grote indruk op de leerlingen te maken. Bij de school waar aandacht is geweest voor het lezen van etiketten gaven leerlingen aan dit erg leerzaam te vinden.

Bij enkele opdrachten uit Smaaklessen worden de ouders betrokken. Leerlingen krijgen bijvoorbeeld de opdracht om hun ouders te interviewen of samen met hun ouders een recept op te schrijven. Leerlingen vinden het leuk en leerzaam om hun ouders te interviewen over voeding. *"Het was leuk en leerzaam op school maar ook thuis, want ik ontdekte een paar dingen van mijn moeder die ik niet wist."*

Door Smaaklessen lijken enkele leerlingen meer open te staan voor de voedingsboodschap. *"Ik vind het nu iets leuker, eerst boeide me het niet; ik at het gewoon en klaar."* Tevens halen meerdere leerlingen tijdens de interviews aan dat ze geïnteresseerd zijn in meer achtergrondinformatie over voeding en voedsel. Ook zeggen sommige leerlingen beter na te denken voor ze iets ongezonds eten.

Dat Smaaklessen positief gewaardeerd wordt blijkt ook uit de gegeven rapportcijfers. De leerlingen geven rapportcijfers variërend van een 6 tot en met 10, waarvan de meeste Smaaklessen een 8 of hoger geven.

De leerlingen zijn gewend om gedurende het jaar via projecten aandacht te besteden aan een bepaald thema. Wanneer Smaaklessen wordt vergeleken met andere projecten dan vinden sommige leerlingen Smaaklessen leuker en anderen een ander project. Vaak lijkt het aantal doe-activiteiten in het project en veel beeldmateriaal de doorslaggevende factor te zijn.

Voorwaarde lessen over voeding en voedsel
Een belangrijke voorwaarde die de leerlingen aanhalen voor lessen over voeding en voedsel is dat ze zelf bezig kunnen zijn. Door actief bezig te zijn met een opdracht verwachten ze er meer van te leren. *"Als je het echt doet dan snap je het beter."* Maar ook wordt aangegeven dat het niet alleen belangrijk is om dingen te doen, maar ook meer achtergrondinformatie daarbij te krijgen. *"Ik vind de lessen wel goed, want als je een rondje rent vertellen die niet wat mineralen en zo zijn, maar in de klas kunnen ze je dat wel vertellen. Dat kunnen we onthouden."*

Mogelijkheden om Smaaklessen te verbeteren
De leerlingen geven enkele tips om de lessen te verbeteren. In alle interviews komt naar voren dat Smaaklessen verbeterd kan worden door het uit te breiden met meer doe-opdrachten en spelelementen. De leerlingen willen meer doen en minder schrijven. Ook wordt de tip gegeven dat de leerlingen het leuk vinden om niet alleen in de les te koken, maar ook te koken voor anderen, zoals hun ouders. Ook geven een paar kinderen aan dat er rekening gehouden moet worden in Smaaklessen met kinderen die een allergie hebben.

Een andere tip die wordt geopperd om de lessen aantrekkelijker te maken is het meer inspelen op eten in verschillende landen en culturen. *"Misschien kunnen ze ook iets over andere landen doen, bijvoorbeeld hoe ze het daar doen, bijvoorbeeld in arme landen, in andere culturen met eten. Want er zijn heel veel beroemde dingen, zoals Italië met de pasta, Frankrijk met de wijn. Maar er zijn andere dingen die we nog niet kennen!".* Daarbij wordt aangegeven dat ze ook veel van elkaar kunnen leren. *"Het zou ook leuk zijn als hij [klasgenoot] iets meeneemt uit Suriname, hij iets uit Turkije".*

Tenslotte wordt de tip gegeven uitstapjes met de klas te maken om meer achtergrondinformatie te verzamelen over voeding en voedsel. *"Dat we bijvoorbeeld naar een onderzoekbureau gaan, naar het eetgedeelte waar we vragen kunnen stellen zoals "Hoe kunnen jullie zien dat hier vitamine C en ijzer inzit?" en hoe die mensen achter die calorieën komen."*

3.2.4 Gepercipieerde effecten

Alle kinderen praten thuis met hun ouders over Smaaklessen. De aanleiding hiervoor zijn vaak de opdrachten die ze samen met hun ouders thuis maken. De meeste leerlingen praten niet met hun vriendjes en vriendinnetjes buiten school over Smaaklessen. Volgens hen heeft het geen zin om met anderen over de lessen te praten, omdat ze zelf niet de lessen hebben gehad. *"Je spreekt liever met kinderen die het ook hebben gedaan."*

De leerlingen geven aan dat ze door Smaaklessen meer bewust zijn van smaak, de werking van de zintuigen en meer waardering hebben voor eten. De leerlingen hadden ook het idee dat ze door het proeven van producten nu meer lusten. *"We moesten ook dingen proeven, zoals haring, ketchup en zilveruitjes. En ik heb zilveruitjes nog nooit geproefd, maar nu vind ik het wel lekker."* en *"Een klasgenoot lustte bijna niks maar nu eet en drinkt ie ook gewoon goed en nu eet die ook voornamelijk mee met de familie."* Ze geven ook aan dat je eerst producten moet proeven om te kunnen weten of je het product wel of niet lekker vindt *"Dat je bijvoorbeeld als je iets ziet niet meteen moet zeggen dat je het niet lekker vindt."* De groepsdruk in de klas lijkt een belangrijke rol te spelen om meer te lusten. *"Ook met van die zilveruitjes. Ik heb ze leren eten door een klasgenootje. Zij zei dat ik ze moest proeven."* Daarnaast is de kennis over zintuigen en voedingswaarde van producten toegenomen. *"Ik wist niet dat light frisdrank helemaal nul calorieën heeft en water ook."* Sommige leerlingen gebruiken bepaalde informatie uit het Smaakdossier enkele maanden na de lessen nog. Zo heeft een leerling informatie op de koelkast thuis geplakt. *"Over*

dat briefje waarop staat bijvoorbeeld "chocola is zoveel calorieën", die heb ik op mijn koelkast geplakt."

Smaaklessen wordt afgesloten met een Smaakfeest. Tijdens één groepsinterview kwam ter sprake dat het Smaakfeest een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan kennisvermeerdering over voeding en voedsel. *"Dat komt vooral door het eindfeest. Daar kon je langs klassen lopen en dan kon je zien wat ze hadden besproken." "Toen heb je ook nog meer dingen geleerd die wij niet besproken hebben maar die ze die in andere klassen wel besproken hebben."*

Door Smaaklessen geven enkele kinderen aan dat ze het voedingsbeleid dat op school wordt gehanteerd beter begrijpen. *"Ik denk, omdat van die calorieën en dat je dik kan worden als je teveel snoep eet, dat je daarom geen snoep mag uitdelen op school als je jarig bent."*

3.2.5 Toekomstig gebruik

Aan de leerlingen is gevraagd of ze volgend jaar weer les uit Smaaklessen zouden willen krijgen. De groep leerlingen die sinds groep 6 met Smaaklessen aan de slag is, antwoordt dat ze genoeg informatie hebben gekregen en dat ze het volgend jaar niet meer nodig hebben. Tegelijkertijd geven ze aan dat de lessen leuk, interessant en vernieuwend blijven, ondanks dat ze al een paar jaar les hebben gehad uit Smaaklessen. De leerlingen die dit jaar voor het eerst les hebben gehad uit Smaaklessen, willen allemaal volgend jaar weer graag les uit Smaaklessen. Ze gaven aan dat ze nog niet het idee hadden uitgeleerd te zijn over het thema voeding en voedsel.

3.3 Conclusies en aanbevelingen

Uit de interviews met leerlingen blijkt dat leerlingen het onderwerp voeding en voedsel in zijn algemeen een leuk en interessant onderwerp vinden. Leerlingen vinden het niet alleen leuk om nieuwe producten te leren kennen, maar er lijkt ook veel interesse te bestaan voor achtergrondinformatie over voeding en voedsel. Smaaklessen lijkt dus te kunnen rekenen op gemotiveerde leerlingen.

Op de scholen is in projectvorm aandacht besteed aan Smaaklessen. De nadruk lijkt te liggen op het uitvoeren van proefjes en de eerste helft van de lessen uit het Smaakdossier. De waardering voor Smaaklessen is bij de leerlingen in het algemeen hoog. De materialen spreken aan. Het lijkt erop dat Smaaklessen goed aansluit bij de behoeften van de leerlingen. *Inhoudelijke aanpassing van het lespakket verdient dan ook niet de aanbeveling.* Leerlingen noemen enkele randvoorwaarden en mogelijkheden om Smaaklessen te verbeteren. *De waardering van Smaaklessen zou kunnen worden vergroot als ingespeeld wordt op de genoemde verbeterpunten en randvoorwaarden.* Zo zou Smaaklessen op nog meer enthousiaste leerlingen kunnen rekenen als het lesprogramma uitgebreid wordt met meer doe-opdrachten, plaatjes en spelelementen. Ook kan worden benadrukt dat er in groep 7 en 8 een les is welke inspeelt op

verschillende culturen en zouden het aanbieden van aanvullende uitstapjes Smaaklessen leuker maken.

Smaaklessen wekt bij leerlingen de interesse voor voeding. Meerdere leerlingen halen aan dat ze geïnteresseerd zijn in meer achtergrondinformatie over voeding en voedsel. Vanuit de interesse en nieuwsgierigheid van de kinderen heeft Smaaklessen op termijn als doel kinderen bewuste en gezonde voedselkeuzes te laten maken. De resultaten van de leerlingen laten zien dat zij niet alleen vinden dat hun kennis en bewustwording over voeding en voedsel is verhoogd, maar ook dat hun gedrag is veranderd. Veel leerlingen hebben meer aandacht voor voeding en voedsel en lusten meer. Ook spreken kinderen met ouders over voeding wat mogelijk het eetgedrag thuis kan beïnvloeden. Uit de interviews komt niet naar voren dat leerlingen naar aanleiding van de lessen gezonder zijn gaan eten. Wel kunnen ze bepaalde voedingsregels op school beter begrijpen.

Als de beslissing aan de leerlingen wordt overgelaten dan kan Smaaklessen jaarlijks worden ingezet op school. De leerlingen zouden dan ook geen belemmering vormen voor het structureel inzetten van Smaaklessen.

Hoofdstuk 4

Interviews partners en Regionale steunpunten

4.1 Opzet van het onderzoek

4.1.1 Vraagstellingen

Om inzicht te verwerven in de organisatiestructuur voor Smaaklessen en het bereik ervan zijn interviews gehouden onder partners en Regionale steunpunten over hun betrokkenheid en ervaringen met Smaaklessen. Door middel van de interviews worden de volgende vraagstellingen beantwoord:

1. Welke werkzaamheden worden uitgevoerd door de partners en steunpunten in het kader van Smaaklessen?
   - Hoe wordt Smaaklessen door de partners en Regionale steunpunten uitgerold?
   - Wat is het bereik van en de waardering voor Smaaklessen?
   - Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren bij de uitrol van Smaaklessen?
2. Op welke wijze ondersteunen de partners en de steunpunten scholen op het gebied van Smaaklessen?
   - Zijn er verschillen in de aard en frequentie van ondersteuning tussen scholen die net gestart zijn of al langer met Smaaklessen werken?
   - In hoeverre acht men zich toegerust om voldoende en gepaste ondersteuning (op maat) te bieden?
   - Welke factoren werken bevorderend ofwel belemmerend bij de ondersteuning van scholen bij het gebruik van Smaaklessen?
3. Met welke andere (lokale en landelijke) partijen wordt er in het kader van Smaaklessen samengewerkt?
   - Hoe verloopt de samenwerking?
   - Ontbreken er samenwerkingspartners?
   - Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren bij de samenwerking?
4. Hoe vindt de aansturing plaats vanuit het Ministerie van EL&I, VWS, het Landelijk steunpunt Smaaklessen en het Voedingscentrum?
5. Hoe verhoudt Smaaklessen qua inhoud en ondersteuning zich ten opzichte van andere (landelijke) programma's in het basisonderwijs over voeding en voedsel?
   - Waarin zit de toegevoegde waarde?
6. Hoe zien de partners en Regionale steunpunten het toekomstige gebruik van Smaaklessen?
7. Welke adviezen worden door de partners en Regionale steunpunten gegeven ter verbetering van de verdere uitrol van Smaaklessen?

4.1.2 Methode

In samenspraak met WUR zijn tien personen geselecteerd voor het onderzoek onder partners en Regionale steunpunten. Via de WUR zijn de contactgegevens aangeleverd.

De geselecteerde partners en Regionale steunpunten zijn eerst per mail benaderd en vervolgens gebeld om een afspraak te maken voor het interview. Eén GGD medewerkster wilde niet meewerken en gaf daarbij als reden haar naderende pensioen aan. Ter vervanging is een nieuwe GGD medewerker geselecteerd en deze was bereid mee te werken aan een interview.

Er zijn in totaal tien interviews gehouden. Alle interviews hebben plaatsgevonden tussen april en mei 2011. De interviews zijn grotendeels face-to-face gehouden en duurden 60 tot 90 minuten. Twee interviews zijn vanwege organisatorische redenen telefonisch afgenomen. In de interviews zijn alle onderwerpen uit de bij 4.1.1 beschreven vraagstellingen aan bod gekomen. Bij de interviews is gebruik gemaakt van een checklijst (zie bijlage 1). bestaande uit een aantal gestandaardiseerde vragen en punten om op door te vragen. De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en naderhand samengevat.

4.1.3 Beschrijving doelgroep

Tabel 4.1 geeft een overzicht van de kenmerken van de doelgroep.

Tabel 4.1 Kenmerken respondenten

Organisatie	Functie	Locatie	Sinds schooljaar
Regionaal steunpunt / Citaverde	Projectmedewerker	Limburg	2007
Regionaal steunpunt / Inholland	Projectleider	Zuid Holland	2007
Regionaal steunpunt / van Hall Larenstein	Coördinator Smaaklessen	Friesland	2006
Regionaal steunpunt / CAH	Organisator Smaaklessen	Flevoland	2006
NME	Coördinator basisonderwijs	Flevoland	2009
NME	Educatief medewerker	Zuid Holland	2010
GGD	Preventiemedewerker	Brabant	Enkele jaren
Voedingscentrum		Zuid Holland	2006
Landelijk steunpunt	Landelijke coördinator Smaaklessen	Gelderland	2006
Ministerie van EL&I & VWS	Financier	Zuid Holland	2006
N=10			

In de tabel is af te lezen dat er in totaal 10 interviews zijn gehouden met Regionale steunpunten, Natuur en Milieu Educatie centra (NME's), GGD, Voedingscentrum, Landelijk steunpunt en het Ministerie van EL&I en VWS. De

meeste respondenten werken al enkele jaren met Smaaklessen. Aan de steunpunten is ook gevraagd hoeveel medewerkers zich bezighouden met Smaaklessen. Bij twee steunpunten houdt één medewerker zich met Smaaklessen bezig en bij de andere twee steunpunten zijn dit drie en vier medewerkers.

4.2 Resultaten

De resultaten worden aan de hand van de vraagstellingen gepresenteerd. Enkele resultaten worden geïllustreerd met citaten.

4.2.1 Uitrol

Uitrol
Smaaklessen wordt door de Regionale steunpunten, NME's en GGD'en op verschillende manieren uitgerold. Wanneer scholen zich via de website www.smaaklessen.nl inschrijven worden ze doorverwezen naar een Regionaal steunpunt. Het Regionale steunpunt neemt vervolgens contact op met de school. Drie van de vier ondervraagde steunpunten werken via deze methode op een vraag-gestuurde wijze. Eén steunpunt werkt daarnaast aanbod-gestuurd. Dit steunpunt stuurt jaarlijks aan alle scholen in de regio een brief met het aanbod van Smaaklessen. Eén van de drie steunpunten die vraag-gestuurd werkt is van plan om volgend jaar op een aanbod-gestuurde manier te gaan werken, met behulp van studenten. De respondenten kunnen niet met harde cijfers aangeven in hoeverre een aanbodgestuurde manier van werken ook daadwerkelijk meer Smaaklessen scholen oplevert. Het wordt wel gedacht.

De NME's en GGD zijn bemiddelaar voor Smaaklessen en bieden Smaaklessen aan basisscholen aan als één van de mogelijke lesopties. Jaarlijks ontvangen scholen een overzicht van mogelijke activiteiten en lesprogramma's. Smaaklessen is één van de programma's die is opgenomen in het aanbod. De keus voor activiteiten en lesprogramma's laten de NME's en GGD aan de scholen over. Wanneer een school kiest voor Smaaklessen wordt de invulling ook aan de school overgelaten. *"De ene docent zegt: 'Nou, we gaan het hele werkboek volgen' , de andere docent wil er vier keer per jaar mee aan de slag. Je hebt ook scholen die themaweken hebben en die dan specifiek een week lang met Smaaklessen aan de slag gaan. De invulling daarvan laat ik dan bij de docent"*. Beide in het onderzoek betrokken NME's bieden de leskisten aan zodat de scholen zelf een leskist hebben (en lenen ze dus niet uit).

Het Landelijk steunpunt van Smaaklessen is gevestigd bij de WUR. Vanuit dit Landelijk steunpunt wordt Smaaklessen zowel landelijk als regionaal gecoördineerd. Binnen het steunpunt is iemand verantwoordelijk voor de regionale coördinatie, landelijke coördinatie en visie en beleidsontwikkeling rondom Smaaklessen.

Bereik scholen
Twee steunpunten geven aan dat ongeveer een derde van alle scholen in de regio in het bezit is van de Smaakleskist. Een derde steunpunt denkt dat ongeveer een kwart van de scholen in zijn regio de Smaakleskist heeft. Bij het vierde steunpunt zijn er momenteel 436 'Smaaklesscholen' maar hoeveel scholen er totaal in de regio zijn is lastig te zeggen. De reden daarvoor is dat de regio uit verschillende provincies bestaat. Het Landelijk steunpunt geeft aan 500 'Smaaklesscholen' te begeleiden. Doordat het Landelijk steunpunt de afgelopen jaren vooral geïnvesteerd heeft in het behoud van deelnemende scholen zijn er relatief weinig nieuwe scholen bijgekomen. Door het Landelijk steunpunt en enkele Regionale steunpunten wordt aangegeven dat sommige NME's de Smaakleskist uitlenen en dat hierdoor meer scholen bereikt worden met smaaklessen dan terug te zien is in het systeem. *"Er zijn nog verborgen scholen."* Het Landelijk steunpunt probeert daar nu via de NME's meer inzicht in te verkrijgen.

Waardering Smaaklessen
Alle steunpunten (regionaal en landelijk), NME's, de GGD en het Voedingscentrum zijn enthousiast over het lesprogramma Smaaklessen. Volgens de geïnterviewden zien de materialen er mooi uit en is het uitnodigend voor docenten om zelfstandig ermee te werken. *"De kist nodigt uit om er zelf mee aan de slag te gaan. Er de werkboekjes ook. Het is eigenlijk heel logisch"*. Ook de breedheid van het thema voeding, voedsel en gezondheid wordt gewaardeerd. De toegevoegde waarde van Smaaklessen zit volgens de respondenten in de doe-opdrachten. Echter vragen de doe-opdrachten wel veel tijd van de docenten. Daarnaast wordt door het ministerie aangegeven dat Smaaklessen wordt gezien als een waardevol instrument om de jeugd te interesseren voor voeding.

Bevorderende en belemmerende factoren
Alle geïnterviewden geven aan dat het contact met scholen goed verloopt maar dat scholen lastig (telefonisch) te bereiken zijn. Het is volgens alle geïnterviewden heel tijdrovend om de scholen te bereiken. Vanwege de lastige bereikbaarheid van de scholen is bij alle geïnterviewde steunpunten de mate van activiteit van scholen nog te weinig in beeld en kunnen daar (nog) geen specifieke aanvullende activiteiten op ingezet worden.

Alle steunpunten (zowel regionaal als landelijk) zijn het er over eens dat het bevorderend werkt om studenten in te zetten bij de uitrol van Smaaklessen. De studenten zijn afkomstig van de (Hogere of Middelbare) Agrarische School, de PABO of van de HBO opleiding Voeding en Diëtetiek. Behalve de studenten van Voeding en Diëtetiek, die door twee steunpunten worden ingezet, komen de studenten van de onderwijsinstelling waar het steunpunt gevestigd is. Studenten worden ingezet om de scholen te bellen maar ook bij het uit handen nemen van praktische zaken van scholen.

Om nieuwe scholen te bereiken werkt het volgens het Landelijk steunpunt bevorderlijk om regelmatig een evenement te organiseren en / of publiciteit op te zoeken.

Alle steunpunten (zowel Regionaal als Landelijk), NME's en de GGD lopen tegen het knelpunt aan dat scholen weinig tijd hebben voor Smaaklessen. Daarnaast worden scholen overspoeld met andere gezondheidsprogramma's De focus ligt in het onderwijs op de reguliere vakken en Smaaklessen wordt meestal projectmatig als aanvulling op het reguliere programma ingezet. De projectmatige inzet wordt bevorderd doordat scholen soms jaarlijks een thema kiezen. Voeding wordt dan tijdelijk intensief behandeld maar andere jaren betreft dat een ander thema.

Een andere belemmering die door het Landelijk steunpunt wordt genoemd voor het bereik is dat er veel initiatieven zijn op het gebied van voeding en gezondheid en daarnaast zijn er veel organisaties die op basis van Smaaklessen zelf lesmateriaal ontwikkelen.

Op twee opleidingen (CAH Dronten en de PABO van Inholland Rotterdam) is Smaaklessen ook onderdeel van het curriculum. De studenten krijgen zelf les uit Smaaklessen om ze op die wijze te stimuleren om het later in de praktijk toe te passen. Dit wordt als een bevorderende factor aangedragen door de desbetreffende steunpunten.

Volgens één steunpunt worden scholen met allochtone leerlingen niet goed bereikt door Smaaklessen. De respondent denkt dat dit te wijden is aan de andere eetcultuur en dat dit mogelijk te weinig aan bod komt in het lespakket. De respondent geeft daarom aan dat een andere invulling van Smaaklessen (meer gericht op multiculturele eetgewoonten) nodig zal zijn om het lespakket voor hen aantrekkelijker te maken.

Daarnaast hebben enkele steunpunten, NME's en de GGD de indruk dat weinig scholen Smaaklessen structureel gebruiken. Gebrek aan tijd lijkt hierin een belangrijke rol te spelen. Benadrukt wordt dat studenten ook ingezet kunnen worden om Smaaklessen op locatie uit te voeren. Docenten kunnen hierdoor worden ontlast.

Een ander mogelijk knelpunt van Smaaklessen zou het gratis aanbieden van Smaaklessen kunnen zijn. *"Smaaklessen is gratis dus het zal wel niet veel zijn" zouden scholen kunnen denken volgens een respondent. Vervolgens blijkt dat de organisatie van de lessen veel tijd kost. "Wellicht is dat een belemmering om met Smaaklessen verder te gaan" denkt de respondent.* De GGD benoemt dit echter als bevorderende factor van Smaaklessen. Scholen die minder ruim in hun budget zitten zullen volgens haar minder aanvullende materialen aanschaffen om Smaaklessen uit te rollen in de school.

4.2.2 Ondersteuning

Introductieworkshop
Wanneer scholen zich inschrijven voor Smaaklessen wordt hen een introductieworkshop aangeboden. De workshops worden verzorgd door de Regionale steunpunten. Ook de GGD biedt de mogelijkheid van een introductieworkshop. Middels de workshops worden de scholen enthousiast

gemaakt om Smaaklessen te gebruiken. *"Tijdens de introductie wordt geprobeerd commitment af te dwingen bij docenten, dat zij Smaaklessen blijven gebruiken en de leskist niet in de kast belandt."* De introductieworkshops worden enkele malen per jaar op verschillende locaties aangeboden. Eén ondervraagde NME faciliteert de ruimte voor het Regionale steunpunt. Twee ondervraagde steunpunten geven aan dat ze naast de algemene workshops ook workshops op locatie aanbieden. Door één steunpunt wordt aangegeven dat het op locatie aanbieden van een workshop positief wordt gewaardeerd. Op die wijze kunnen alle docenten tegelijk enthousiast gemaakt worden en is er meer draagvlak voor Smaaklessen. Een derde steunpunt geeft aan te overwegen om de workshop in de meer landelijke delen ook op de school aan te bieden. De respondent denkt dat scholen in de landelijke omgeving waarschijnlijk sneller geneigd zullen zijn deel te nemen aan een workshop als deze op locatie wordt aangeboden.

Voor de introductieworkshop worden door alle steunpunten studenten ingezet. Zij helpen bij de organisatie van de workshop en de daadwerkelijke uitvoer van de introductieworkshop.

Ondersteuning gebruik Smaaklessen
Naast de introductieworkshop kunnen de scholen bij het gebruik van Smaaklessen op verschillende wijze ondersteund worden. Zo zijn er standaardactiviteiten, zoals 'Kok in de klas' en het 'Smaakfeest' maar ook zijn er verdiepende activiteiten die door een steunpunt zelf zijn ontwikkeld.

Eén steunpunt geeft aan dat de populariteit voor het Smaakfeest te wensen overlaat. De reden die scholen aangeven is tijdgebrek en gebrek aan hulp van ouders. Daarnaast kunnen Smaaklesscholen na een jaar deelname een 'Kok in de klas' ontvangen. Een steunpunt geeft aan dat ongeveer een kwart tot een derde van de scholen een 'Kok in de klas' heeft gehad. Voor scholen is er een 'methode handboek' ontwikkeld waarin aangegeven wordt hoe Smaaklessen te combineren is met reguliere lessen. Drie steunpunten hebben deze methode verspreid onder scholen. Volgens één van de geïnterviewden zullen de scholen dit handboek graag inzetten omdat het erg overzichtelijk is.

Een aantal steunpunten en NME's hebben eigen aanvullende activiteiten ontwikkeld om scholen te ondersteunen. Zo zet één steunpunt in het eerste jaar na aanmelding een 'appelmomandje' in. Het 'appelmomandje' is een mandje met appels die in de docentenkamer neergezet kan worden. Het doel van het mandje is om docenten te herinneren aan Smaaklessen. Een ander steunpunt biedt scholen na een jaar deelname een goochelles aan. In deze les wordt ingegaan op de kennis die met Smaaklessen is opgedaan. Ook worden bij dit steunpunt verdiepende lessen aangeboden, zoals een chocolade- of pastales. Bij één steunpunt is dit schooljaar aan alle in de regio deelnemende scholen een vlaai uitgedeeld, in het kader van de lancering van een website met een overzicht van alle activiteiten rondom voeding. Ook zorgt een steunpunt ervoor dat Smaaklessen onder de aandacht wordt gebracht op gezondheidsmarkten. Bij één van de steunpunten worden verdiepingsactiviteiten door studenten georganiseerd en aangeboden. Studenten gaan dan samen met de scholen naar voedselproductiebedrijven en er worden kooklessen gegeven. Tenslotte worden

door één steunpunt ouderavonden georganiseerd om ouders meer te betrekken bij Smaaklessen.

Eén NME heeft een aanvullende les “de Smaakroute” ontwikkeld die ze jaarlijks aanbiedt aan twaalf scholen in groep 6. Bij deze les kunnen de leerlingen allerlei proefjes uitvoeren. Alle twaalf scholen doen mee aan de Smaakroute en hebben zelf een Smaakleskist. De NME denkt dat scholen naast de Smaakroute weinig aan Smaaklessen doen omdat de les met proefjes erg uitgebreid is. Van het aanbod met aanvullende materialen heeft één school gebruik gemaakt.

Alle steunpunten streven ernaar om scholen jaarlijks te bellen. Tijdens dit telefoongesprek wordt een korte evaluatie gehouden om inzicht te krijgen in de mate van activiteit van de scholen en hoe de materialen en activiteiten zijn bevallen. Meestal wordt het bellen van scholen door studenten uitgevoerd omdat zij relatief flexibel zijn in hun tijd bij het bereiken van scholen. De geboden ondersteuning aan scholen is bij de GGD deels afhankelijk hoe de gemeente Smaaklessen in de regio heeft uitgezet. Er zijn gemeenten die de lesmethode voor een aantal scholen tegelijk hebben aangevraagd en deze scholen gaan er zelfstandig mee aan de slag. Daarnaast is de geboden ondersteuning afhankelijk van de wensen van de school. Soms wordt er gevraagd naar ondersteuning in de vorm van een diëtist.

Verschil in ondersteuning tussen scholen
Op dit moment wordt er bij geen enkel in het onderzoek ondervraagd Regionaal steunpunt, NME of GGD onderscheid gemaakt tussen scholen die wel of niet actief zijn met Smaaklessen of scholen die Smaaklessen sinds kort of juist langer in gebruik hebben. Dit heeft te maken met het feit dat steunpunten (nog) geen inzicht hebben in de mate van activiteit van scholen met Smaaklessen. Dat heeft binnen de steunpunten prioriteit. Wel is er één steunpunt dat volgend jaar onderscheid wil gaan maken. Dat kan door de inzet van een groot aantal stagiaires en studenten. “*Een actieve school moet je blij houden en een niet actieve school moet je blij zien te maken”* zo geeft de respondent aan. Het Landelijk steunpunt heeft in zijn regio daar wel zicht op gekregen. Als aanvullend instrument wil deze in de toekomst een enquête inzetten om scholen te stimuleren om Smaaklessen blijvend te gebruiken.

Toegerust voor ondersteuning
Alle steunpunten, NME’s en de GGD geven aan voldoende toegerust te zijn om scholen bij Smaaklessen te ondersteunen. Studenten worden ingezet om scholen te bellen en de respondenten geven aan over voldoende expertise te beschikken om de rol voor Smaaklessen te vervullen.

Bevorderende en belemmerende factoren
Een bevorderende factor die wordt aangehaald is de deelname aan de introductieworkshop. Om de deelnamebereidheid te vergroten wordt aangegeven de introductieworkshops ook op locatie aan te bieden. Het blijven aanbieden van Smaaklessen wordt als randvoorwaarden aangehaald voor het blijvend gebruik van Smaaklessen. *“Dat is eigenlijk het belangrijkste, blijf het ze aanbieden.”* Ook

kan gebruik worden gemaakt van de media om Smaaklessen weer op de agenda te zetten van docenten.

In zijn algemeenheid is het animo voor aanvullende activiteiten volgens respondenten teleurstellend laag. Waarschijnlijk komt dit door tijdgebrek bij de scholen. Eén NME haalt aan dat sommige scholen zich wel opgeven voor een introductieworkshop maar vervolgens niet op komen dagen. Dit wordt als zeer teleurstellend ervaren. *"De lage opkomst [op de introductieworkshop] was heel teleurstellend."* Het Landelijk steunpunt geeft aan dat het bevorderend werkt om aanvullende activiteiten zoals de 'Kok in de klas' actief aan te bieden aan de scholen bij de telefonische benadering.

4.2.3 Samenwerking

Om inzicht te krijgen in de samenwerking met andere partijen is aan alle respondenten gevraagd hoe deze samenwerking verloopt en of er nog partners ontbreken.

Samenwerking regionale partijen
De steunpunten, NME's en de GGD geven aan dat ze in de uitrol van Smaaklessen samenwerken met elkaar. Alle geïnterviewden zijn te spreken over deze samenwerking. Door een Regionaal steunpunt en het Landelijke steunpunt wordt echter aangehaald dat er in het begin sprake is geweest van concurrentie tussen de steunpunten, NME's en GGD'en. Volgens de respondent van het Regionale steunpunt is dit veroorzaakt doordat in het begin de doelen van iedere partij niet duidelijk waren en men een aftastende houding aannam. Door regelmatig met elkaar te overleggen heeft men elkaar leren kennen en zijn gezamenlijke doelen opgesteld. Het concurrerende gevoel is hierdoor verdwenen. Het Landelijk steunpunt geeft aan dat er in der loop der jaren meer synergie is ontstaan.

Bij de GGD wordt er ook regelmatig samengewerkt met diëtisten. Daarnaast wordt er intern samengewerkt met de afdeling Jeugdgezondheidszorg, bijvoorbeeld als een school een combinatiefunctionaris sport en bewegen heeft. Ook wordt er samengewerkt met lokale sportorganisaties die zich hebben ingekocht op scholen zoals Sportservice Brabant Noord Oost.

Samenwerking Landelijk steunpunt
Naast de Regionale steunpunten is er één Landelijk steunpunt. Over het algemeen zijn de steunpunten, NME's en de GGD tevreden over de geboden ondersteuning. Volgens de geïnterviewden worden ze door het Landelijk steunpunt goed op de hoogte gehouden van Smaaklessen. Eén NME haalt aan dat in het verleden het Landelijk steunpunt de ondersteuning aan een school niet goed op heeft gepakt. Zo heeft de school niet de beloofde introductieworkshop en ondersteuning in de vorm van 'Kok in de klas' ontvangen.

Het Landelijk steunpunt heeft naast regionaal contact met NME's ook landelijk contact met NME om samenwerkingsafspraken te maken in de uitrol van Smaaklessen.

In de interviews met het Landelijk steunpunt en de ministeries wordt aangegeven dat de betrokken ministeries twee keer per jaar formeel contact hebben met het Steunpunt Smaaklessen in de vorm van een werkgroep. Op deze bijeenkomsten worden de voorgangsrapportages besproken.

Naast het formele contact heeft het ministerie van EL&I ook veel informeel contact met het Landelijk steunpunt. Eén geïnterviewde geeft aan wel wekelijks contact te hebben, vooral inhoudelijk contact. Naast inhoudelijk contact heeft het Ministerie EL&I ook contact over de uitwerking van Smaaklessen, bijvoorbeeld over de invulling van contract offertes en prioritering van geld. VWS heeft buiten de formele contacten minder informeel contact met het Landelijk steunpunt. De ministeries onderling hebben wel contact over de invulling van bepaalde offerteverzoeken en andere formele correspondentie naar het Landelijk steunpunt.

De samenwerking tussen het ministerie van EL&I, VWS en het Landelijk steunpunt verloopt zowel volgens alle partijen in het algemeen goed. Zo wordt door het ministerie EL&I gezegd dat ze de indruk hebben dat beide partijen kunnen zeggen wat ze willen. Wel wordt door één geïnterviewde van het ministerie EL&I een wat afwachtende houding geconstateerd bij het Landelijk steunpunt als het gaat om organiseren van werkgroep bijeenkomsten. Van de geïnterviewde mag het Landelijk steunpunt daarin een wat actievere houding tonen. *“Ik verwacht daarin ook van het Landelijk steunpunt dat ze daarin assertiever in zijn van ook wij hebben behoefte in dat overleg met jullie.”* Ook wordt gezegd dat het mogelijk om onuitgesproken verwachtingen gaat dus dat het Landelijk steunpunt hierin actie verwacht van het Ministerie EL&I. Vanuit het Landelijk steunpunt wordt er aangegeven dat bij het Ministerie EL&I veel vertraging zit in het verlenen van de jaarlijkse opdrachtbevestigingen. Alle geïnterviewden zijn het erover eens dat als de werkgroep samenkomt dat de besprekingen goed verlopen. *“Op het moment dat we de afspraak hebben dan zien we dat het goed loopt.” De* geïnterviewden uiten tevens vertrouwen in de uitrol van Smaaklessen als instrument. Aanvullend wordt aangegeven dat een steeds belangrijkere vraag wordt of Smaaklessen ook het ministerie van EL&I voldoende ondersteunt in hun beleid om de jeugd te bereiken met de voeding en voedselboodschap. Vanuit het Ministerie EL&I wordt verwacht dat er bij het Landelijk steunpunt een verschuiving komt van instrument denken naar het uitzetten van een beleid en visie rondom Smaaklessen. Uit het gesprek met het Landelijk steunpunt blijkt dat deze ontwikkeling gaande is.

De samenwerking tussen het Landelijk steunpunt en het Voedingscentrum verloopt volgens beide partijen goed. Door beide organisaties wordt aangegeven dat ze bij de start van de samenwerking aan elkaar moesten wennen maar dat al snel de meerwaarde van elkaars expertise werd ingezien.

Overige en ontbrekende partners
Verdere genoemde partijen waarmee wordt samengewerkt zijn het ‘Huis voor de Sport’, IVN, voedingsconsulenten, welzijnswerk, bedrijven en Euro-Toques. Het ‘Huis voor de sport’ is een organisatie die een actieve en gezonde leefstijl

nastreeft. De IVN is een overkoepelende NME. Met bedrijven wordt samengewerkt om een verdiepende les te organiseren, zoals pannenkoeken bakken met een fabrikant van een pannenkoekenmix. Het Landelijk steunpunt geeft aan dat de samenwerking met Euro-Toques momenteel goed verloopt en de eerdere kinderziektes zijn opgelost.

Een Regionaal steunpunt heeft onlangs contact gezocht met een overkoepelende basisschoolvereniging om ook daar sympathie voor Smaaklessen te wekken. Volgens de respondent is dit een interessante ingang om het bereik van Smaaklessen te vergroten. Een ander Regionaal steunpunt geeft aan dat een samenwerking met de PABO (nog) ontbreekt en wil daarnaast gaan samenwerken met ouderraden of oudervereningingen van scholen. De respondent hoopt via de ouders ingang te krijgen op scholen zodat de scholen met Smaaklessen aan de slag zullen gaan. Ook wordt door een Steunpunt genoemd dat zij aansluiting hopen te vinden bij de gemeente. Er is al deelgenomen aan een wethoudersconferentie maar volgens de respondent zien de wethouders Smaaklessen niet als hun taak. *"Er ligt een grote uitdaging om meer aansluiting te vinden bij de gemeente".*

Een NME geeft aan in het najaar een klankbordgroep samen te willen stellen. Deze zal bestaan uit leraren of directie van scholen en de respondent zelf. Volgens de respondent gebeurt het dat Smaaklessen meerdere malen aan kinderen wordt aangeboden, zowel op de basisschool als op de Buitenschoolse Opvang (BSO). Om dit te voorkomen hoopt de respondent door middel van een klankbordgroep meer structuur te creëren in de organisatie en het aanbod van Smaaklessen.

Ten slotte wordt door de GGD aangegeven om een link te leggen met lesmethodes die in het voortgezet onderwijs behandeld worden. Hierdoor hebben zowel het basisonderwijs als middelbaar onderwijs niet het gevoel als enige de verantwoordelijkheid te krijgen om de kennis van leerlingen te verbeteren en het gedrag positief te beïnvloeden. Wanneer basisscholen het idee krijgen dat er binnen het middelbaar onderwijs geen aandacht is voor het thema wordt de noodzaak om het te behandelen als minder belangrijk ervaren. *"Ik merk dat basisscholen dat toch wel prettig vinden want die denken altijd dat zij de enige zijn die wat doen".*

Bevorderende en belemmerende factoren
Regelmatig contact en overleg tussen partners is volgens een steunpunt nodig om een gemeenschappelijke visie te krijgen en te komen tot gezamenlijke doelstellingen. Eventuele concurrerende gevoelens kunnen hierdoor weggenomen worden.

Door zowel de steunpunten als NME's wordt aangegeven dat het voor uitvoering van Smaaklessen op scholen bevorderend kan werken als een deel van de organisatie door een steunpunt of NME wordt overgenomen. "*Het werkt bevorderend om werk uit handen te nemen van docenten.*" De bereidheid tot deelname aan Smaaklessen zou hiermee volgens hen vergroot kunnen worden. Ook wordt samenwerking tussen de verschillende organisaties aangeraden zodat

scholen minder het gevoel krijgen overbelast te worden. *"Dan merk je dat er meer openheid is dan dat alle organisaties zich apart gaan toeleggen op de school".*

Volgens een Regionaal steunpunt en het Landelijk steunpunt is het verloop bij GGD'en groot. Dit belemmert volgens de respondent de continuïteit van Smaaklessen.

4.2.4 Verhouding tot andere programma's

Aan de respondenten is gevraagd hoe Smaaklessen zich volgens hen verhoudt tot andere programma's op het gebied van voeding, gezondheid en/of beweging. Alle respondenten zijn het erover eens dat Smaaklessen van toegevoegde waarde is voor de ontwikkeling van het kind op het gebied van smaak, voeding en voedsel. *"Dat smaaklessen zintuigelijk is en er spelenderwijs over voeding wordt geleerd" n*oemt een respondent als een groot voordeel van het lespakket. Volgens het Voedingscentrum is Smaaklessen ook een goed instrument om schoolgezondheidsbeleid op de agenda te krijgen bij scholen.

Wel geeft een steunpunt aan dat een beweegonderdeel nodig is ter aanvulling van Smaaklessen. Dat zou dan een bestaand programma kunnen zijn, zoals nu bij Lekker fit! een onderzoeksversie met Smaaklesonderdelen wordt onderzocht. *"Samenwerken met organisaties die op de beweegkant zitten, dat mis ik"*.

Door meerdere Regionale steunpunten, het Landelijk steunpunt, NME's, het Ministerie en het Voedingscentrum wordt benadrukt aan te sluiten bij andere initiatieven zoals de deelname aan het EU Schoolfruit programma en bestaande activiteiten zoals Lekker fit!. Door gratis verstrekken van fruit kunnen scholen warm gemaakt worden voor deelname aan Smaaklessen. Door aan te sluiten bij bestaande activiteiten hebben scholen minder de indruk overladen te worden voor aanvullende activiteiten en kan er gerekend worden op meer enthousiasme. *"Het [voeding en beweging] hoort natuurlijk bij elkaar. Het mooiste zou zijn als het overal hetzelfde is, bewegen en eten aan elkaar koppelen en dat moet tegelijk aan scholen aangeboden worden."* Ook zou aangesloten kunnen worden bij speciale themaweken die binnen een regio worden georganiseerd. Dat gebeurt al bij een steunpunt. Volgens ministerie van EL&I en VWS kan veel lering getrokken worden van andere vergelijkbare initiatieven op het gebied van voeding en bewegen. Door elkaar op te zoeken kun je volgens de geïnterviewden nagaan waar je elkaar kan versterken en waar wellicht overlap is. *"Het is heel waardevol als die [verschillende vergelijkbare initiatieven] elkaar vinden."*

4.2.5 Toekomstig gebruik

Alle steunpunten, NME's en de GGD hebben voornemens om Smaaklessen in de toekomst in te blijven zetten. Wel wordt aangegeven dat ze daarin afhankelijk zijn van de financieringsstroom in de toekomst. De GGD verwacht dat de gemeenten in de toekomst minder producten zullen inkopen en aan de hand

daarvan zal de GGD ook minder op scholen aanwezig zijn. *“Er is duidelijk sprake van een inkrimping dus in dat geval zullen we er niet op vooruitgaan.”*

Tot en met het jaar 2013 is de financieringsstroom voor Smaaklessen vanuit het ministerie van EL&I gewaarborgd. Vanaf 2013 zal de financiering vorm krijgen door samenwerking met publieke en private partijen. De ministeries van EL&I en VWS zouden hier een faciliterende rol kunnen vervullen. Ook kan lering getrokken worden uit andere projecten als “Ga voor gezond!” waar al samengewerkt wordt met de private sector. Het Landelijk steunpunt is verantwoordelijk voor het selecteren van partners die mede Smaaklessen willen financieren. Het Landelijk steunpunt en het Voedingscentrum zien hierin kansen om op deze wijze Smaaklessen ook in de toekomst te kunnen uitrollen. Het Voedingscentrum haalt ook enkele belemmeringen aan. Zo wordt aangegeven dat het voor de borging van Smaaklessen belemmerend kan werken om samen te werken met productschappen of andere bedrijfssectoren. Op basis van de ervaringen van het Voedingscentrum blijkt dat deze instanties wel incidenteel een bijdrage willen leveren maar het niet haalbaar is om een structurele financieringsstroom op gang te krijgen.

Een andere belangrijke voorwaarde voor de borging van Smaaklessen in de toekomst is volgens de ministeries van EL&I, VWS en het Voedingscentrum de effectiviteit van het lesprogramma Smaaklessen. GGD’en werken steeds meer met de in Centrum voor Gezond Leven (CGL) geregistreerde ‘goed bewezen’ interventies die volgens een erkenningssysteem worden beoordeeld. Wanneer Smaaklessen in een effectonderzoek effectief wordt bevonden zal dit ten goede komen aan de uitrol van Smaaklessen door GGD’en.

Ook wordt door het Landelijk steunpunt nog de tip gegeven om een landelijke database te ontwikkelen voor scholen waarin alle gezondheidsprogramma’s staan opgenomen en scholen op basis van thema’s selecties kunnen maken.

4.2.6 Advies

Tot slot is aan de respondenten gevraagd welke adviezen zij aan het Landelijk steunpunt willen geven, ter verbetering van de verdere uitrol van Smaaklessen.

Door twee steunpunten en het Voedingscentrum wordt geadviseerd om een compacter en concreter aanbod te maken van Smaaklessen, *“Een afgeslankte versie”*. Er wordt daarbij gedacht aan een basisoptie bestaande uit een aantal lessen en losse aanvullende lessen als een school de lessen wilt uitbreiden.

Een andere respondent denkt dat het handig zou zijn wanneer er een standaard landelijke enquête wordt ontwikkeld die alle steunpunten kunnen gebruiken voor de scholen. Het is volgens diegene niet wenselijk dat ieder zijn eigen vragenlijst ontwikkelt.

Ook wordt door een steunpunt geadviseerd om contact te zoeken met andere landelijke spelers, zoals het NIGZ. Daarnaast wordt geadviseerd om een methode te ontwikkelen waarbij informatie tussen regio’s goed uitgewisseld

kunnen worden. *"Iedereen is toch geneigd om alles voor zichzelf te houden, dat is natuurlijk niet de bedoeling" zo zegt een respondent.*

4.3 Conclusies en aanbevelingen

Uit de interviews met partners en Regionale steunpunten blijkt dat de Regionale steunpunten Smaaklessen vooral vraag-gestuurd uitzetten. De NME's en GGD zijn bemiddelaar voor Smaaklessen en bieden Smaaklessen aan als één van de mogelijke lesopties. *Aanbevolen wordt om Smaaklessen niet alleen vraag-gestuurd maar ook aanbod-gestuurd in te zetten. Dit kan bijvoorbeeld door scholen telefonisch de aanvullende activiteiten 'Kok in de klas' aan te bieden.*

Volgens de geïnterviewden zijn er nog verborgen scholen die via NME wel werken met Smaaklessen maar niet terug te vinden zijn in het overzicht van geregistreerde scholen. *Het wordt aangeraden om ook de scholen die via een NME Smaaklessen lenen inzichtelijk maken en een completer beeld te krijgen van het bereik.*

Veel steunpunten, NME's en de GGD bieden zelf ontwikkelde aanvullende activiteiten aan de scholen. De interesse vanuit scholen voor de aanvullende activiteiten is in zijn algemeenheid laag. *Omdat scholen voornamelijk geïnteresseerd zijn in het lesprogramma wordt aangeraden om bij de steunpunten, NME's en de GGD'en de focus te leggen op de introductieworkshop en het lesprogramma zelf. Echter, er kan benadrukt worden dat er een mogelijkheid bestaat om aan aanvullende activiteiten deel te nemen en dat hier (deels) ondersteuning bij geboden kan worden*

De waardering voor Smaaklessen is hoog. De materialen spreken aan en nodigen uit voor docenten om er zelfstandig mee te werken. Een belangrijke belemmering in de uitrol van Smaaklessen is de organisatie en tijdsinvestering van scholen. *Mogelijk kunnen de partners en Regionale steunpunten hier in de communicatie naar scholen op inspelen en organisatorische zaken uit handen nemen van de docenten. Ook wordt aangeraden om de in de interviews genoemde bevorderende factoren in te zetten zoals het inzetten van studenten, opnemen van Smaaklessen in het curriculum van de opleiding, aanbieden van introductieworkshops op locatie, uitzetten van een effectstudie, aansluiten bij andere initiatieven en bestaande activiteiten, en een link leggen met lesmethodes in het voortgezet onderwijs*. Door bijvoorbeeld aan te sluiten bij bestaande activiteiten op het gebied van voeding en bewegen kan nagegaan worden op welke punten men elkaar kan versterken en dit kan worden meegenomen in de communicatie naar scholen.

Verder blijkt uit de interviews dat de projectmatige manier van inzetten van Smaaklessen een belemmering vormt voor de structurele inbedding van Smaaklessen in het curriculum. Het lijkt erop dat scholen Smaaklessen als extra activiteit zien en niet als vervanging van bestaande lesmethoden. *Aangeraden wordt dan ook om in de communicatie naar scholen de focus te leggen op reguliere basis projectmatige inzet van Smaaklessen, bijvoorbeeld één keer per*

jaar. Mogelijk kan dit gestimuleerd worden door een meer 'afgeslankte' versie van Smaaklessen aan te bieden waarbij, indien gewenst, losse onderdelen ter aanvulling kunnen worden gebruikt. *Daarnaast wordt geadviseerd om aan te sluiten bij bestaande programma's en initiatieven op het gebied van voeding, gezondheid en/of beweging.*

De samenwerking tussen de steunpunten, NME's en GGD'en verlopen in zijn algemeenheid goed. Wel blijkt dat er sprake is van concurrentie tussen de organisaties en dat er meer gebruik gemaakt kan worden van elkaars expertise. *Aangeraden wordt dan ook om de samenwerking tussen de partners en Regionale steunpunten meer te stimuleren en regelmatig contact met elkaar te hebben in de vorm van overleg. Ook wordt aanbevolen, zoals in verschillende regio's gebeurt, om gebruik te maken van reeds bestaande netwerken van partners om zo ingang te vinden bij de scholen.*

De samenwerking met het Landelijke steunpunt verloopt volgens alle betrokken geïnterviewden goed. Wel wordt geadviseerd dat het Landelijk steunpunt actiever op mag treden bij het organiseren van werkgroep bijeenkomsten met de ministeries.

Er wordt nog te weinig informatie uitgewisseld tussen de verschillende Regionale steunpunten. *Om een gezamenlijke manier van werken tussen de Regionale steunpunten te stimuleren kan gewerkt worden aan een toegankelijke en praktische methode om informatie tussen regio's uit te wisselen.*

Uit de interviews blijkt dat voor de borging van Smaaklessen in de toekomst de steunpunten, NME's en GGD'en afhankelijk zijn van extra financiering. Vanaf 2013 zal de financiering vorm krijgen door samenwerking met publieke en private partijen. *Aangeraden wordt om te leren van de samenwerking met private partijen van andere projecten en eventueel op zoek te gaan naar alternatieven om Smaaklessen in de toekomst te financieren.* Daarnaast is het belangrijk zorg te dragen voor een evaluatie van de effectiviteit van Smaaklessen in een effectonderzoek.

Hoofdstuk 5

Resultaten kwantitatief onderzoek scholen

5.1 Opzet van het onderzoek

5.1.1 Vraagstellingen

Het doel van het kwantitatieve onderzoek onder scholen is het verwerven van inzicht in het bereik van en de waardering voor Smaaklessen. Daarbij zijn de volgende vraagstellingen geformuleerd:

1. Wat is de aanleiding om Smaaklessen te (gaan) gebruiken?
2. Wat is het bereik van de verschillende onderdelen van Smaaklessen?
   - In welke mate is men bekend met de verschillende onderdelen van Smaaklessen? (Smaakleskist, kopieerbladen, lerarenhandleidingen, website, aanvullende activiteiten)
   - Op welke manier zetten scholen Smaaklessen in? Vanaf wanneer, hoe vaak en in welke klassen?
3. Wat is de algemene waardering voor Smaaklessen?
4. Wordt Smaaklessen op scholen ondersteund en wat is de waardering van de ondersteuning?
5. Wat is het gepercipieerde effect van Smaaklessen?
6. Is de school van plan om Smaaklessen in de toekomst te (blijven) gebruiken?
7. Welke factoren (afgeleid uit de antwoorden op de hierboven genoemde vragen) kunnen het actief gebruik van Smaaklessen en de intentie tot het structureel gebruik van Smaaklessen het best voorspellen?

5.1.2 Methode

Om antwoord te krijgen op de vraagstellingen zijn 158 docenten telefonisch geïnterviewd. De docenten zijn geselecteerd uit een databestand van scholen die in de afgelopen jaren Smaaklessen aangevraagd hebben. Daaronder behoren zowel scholen die recent zijn gestart met Smaaklessen als scholen die niet meer werken met Smaaklessen.

Voor de uitvoering van de telefonische interviews heeft ResCon samengewerkt met Desan. Desan heeft ruime ervaring met en expertise op het gebied van het organiseren en (succesvol) uitvoeren van telefonische interviews onder scholen in het basisonderwijs. De enquêteurs zijn voorafgaand aan de start van de dataverzameling door ResCon geïnstrueerd. De geselecteerde scholen zijn door de enquêteurs tijdens schooldagen benaderd voor deelname aan een gestructureerd telefonisch interview. In eerste instantie is gevraagd of de contactpersoon de juiste persoon was om te interviewen met betrekking tot Smaaklessen. Het interview werd meteen afgenomen of de docent werd op een afgesproken tijdstip nagebeld, indien een ander moment beter schikte. Alle interviews hebben plaatsgevonden in april en mei 2011.

De vragenlijst duurde 10 minuten en bestond uit gesloten vragen (zie bijlage 2). In de telefonische interviews is ingegaan op de bij 5.1.1 beschreven vraagstellingen.

5.1.3 Respons

Er zijn 438 scholen benaderd. Uiteindelijk konden 380 scholen worden bereikt en vielen 16 interviews buiten de veldwerkperiode. Bij 158 scholen is een complete vragenlijst afgenomen, resulterend in een respons van 43.4%. Dit percentage is niet helemaal zuiver als responspercentage aan te duiden. Op het moment dat er voldoende geslaagde gesprekken waren voor een bepaalde quota groep (bijvoorbeeld scholen die actief met Smaaklessen werken) is de dataverzameling voor die groep gesloten. Er is dus geen sprake geweest van een non-respons van 56.6%, in de zin dat scholen niet bereid waren om aan het onderzoek deel te nemen. Van de scholen heeft 11.3% geweigerd om deel te nemen aan het onderzoek. Van de 158 scholen zijn 106 scholen momenteel actief met Smaaklessen (in de overige paragrafen genoemd als actieve scholen) en 52 scholen niet actief met Smaaklessen (niet-actieve scholen).

5.1.4 Analyse

De gegevens zijn verwerkt en geanalyseerd met behulp van het statistische programma SPSS 17.0. Naast rechte tellingen, die zijn gebruikt om de stand van zaken rondom het gebruik van Smaaklessen te beschrijven, zijn regressie-analyses uitgevoerd om vast te stellen welke factoren het actieve gebruik en intentie tot structureel toekomstig gebruik van Smaaklessen het beste voorspellen.

Voor de analyses is een betrouwbaarheidsinterval van 95% gehanteerd, tenzij anders vermeld. Dit houdt in dat de kans dat gevonden resultaten op toeval berusten (en dus ten onrechte aan het betreffende kenmerk worden toegeschreven) kleiner is dan 5%.

5.1.5 Kenmerken onderzoeksgroep

In deze paragraaf worden de achtergrondkenmerken van de scholen beschreven. Tabel 5.1 geeft een schematisch overzicht van de kenmerken waarbij onderscheid is gemaakt tussen de actieve en niet actieve scholen.

Tabel 5.1 Kenmerken scholen (%)

	Actieve scholen	Niet-actieve scholen	Totaal
Functie			
(hoofd) Docent bovenbouw	30.2	21.2	27.2
(hoofd) Docent middenbouw	16.0	28.8	20.3
(hoofd) Docent onderbouw	17.9	7.7	14.6
(adjunct) Directeur / locatieleider	23.6	25.0	24.1
Anders[1]	12.3	17.3	13.9
Regio			
AOC Oost	10.4	3.8	8.2
CAH Dronten	17.9	21.2	19.0
Citaverde	0.9	-	0.6
Has Den Bosch	17.0	23.1	19.0
Inholland Delft	13.2	21.2	15.8
Van Hall Instituut	22.6	19.2	21.5
WUR	17.9	11.5	15.8
Voeding / gezondheid vastgelegd in schoolbeleid			
Ja	51.1	51.2	51.1
Nog niet maar dat gaat gebeuren	13.3	7.0	11.3
Nee	35.6	41.9	37.6
N	**106**	**52**	**158**

[1] In de categorie anders is genoemd: coördinator Smaaklessen, IB-er, diëtiste, docent sociale vaardigheden, docent techniek.

Uit de tabel is af te lezen dat ongeveer twee derde (62.2%) van de respondenten docent is, ongeveer een kwart (24.1%) heeft een functie als (adjunct) directeur en de resterende 13.9% heeft een andere functie binnen de school. De zeven Smaakles regio's zijn vertegenwoordigd in de onderzoeksgroep. En bij ruim de helft van de scholen is aandacht voor voeding / gezondheid vastgelegd in het schoolbeleid of schoolwerkplan van de school. Er zijn geen significante verschillen tussen de actieve en niet-actieve scholen.

5.2 Resultaten

De resultaten worden aan de hand van de vraagstellingen beantwoord. In de resultaten wordt onderscheid gemaakt tussen actieve en niet-actieve scholen. De actieve scholen hebben dit schooljaar Smaaklessen gebruikt. De niet-actieve scholen bestaan uit scholen die nog moeten starten met Smaaklessen of alleen in het verleden Smaaklessen hebben gebruikt.

5.2.1 Aanleiding Smaaklessen

Verschillende factoren kunnen van invloed zijn bij de overweging om deel te (gaan) nemen aan Smaaklessen. Aan de respondenten is een aantal factoren

voorgelegd. De factoren die een bijdrage leveren staan weergegeven in figuur 5.1.

Figuur 5.1 Factoren die van invloed zijn om deel te nemen aan Smaaklessen (%)

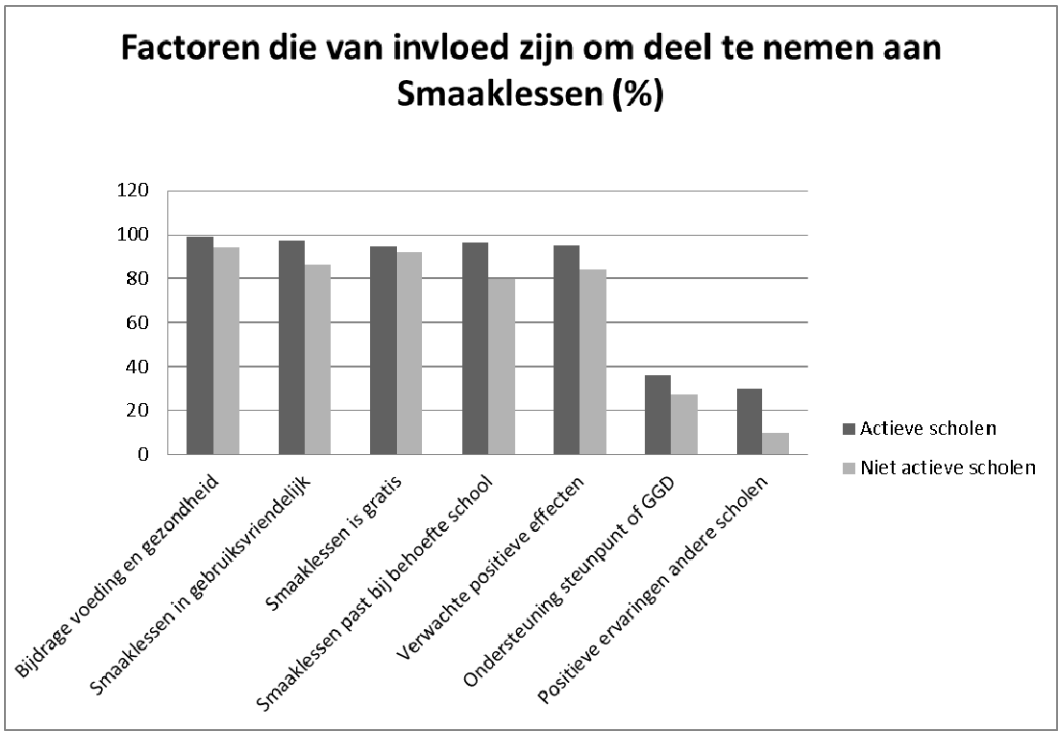

Uit het figuur is af te lezen dat bij de actieve scholen alle factoren een iets grotere bijdrage leveren om deel te nemen aan Smaaklessen in vergelijking met niet-actieve scholen. Actieve scholen geven significant vaker aan dat Smaaklessen past bij de behoefte van de school, in vergelijking met niet-actieve scholen. De overige factoren zijn niet significant verschillend tussen de scholen. Bij alle geïnterviewden speelt een diversiteit aan factoren een rol om deel te nemen aan Smaaklessen. Vooral de bijdrage die docenten kunnen leveren aan voeding en gezondheid van leerlingen, de gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen, het feit dat Smaaklessen gratis ter beschikking wordt gesteld, de aansluiting bij de behoefte van de school en de verwachte positieve effecten zijn factoren die een bijdrage leveren om deel te nemen aan Smaaklessen. De geboden ondersteuning en positieve ervaringen van andere scholen lijken van minder belang.

5.2.2 Bekendheid en gebruik

Smaaklessen bestaat uit een uitgebreid lesprogramma met ondersteunende activiteiten, zoals een introductieworkshop en een website. Het lesprogramma

wordt aangeboden in een Smaakleskist. De bekendheid van de verschillende lesonderdelen zijn getoetst bij de docenten en worden weergegeven in tabel 5.2.

Tabel 5.2 Bekendheid onderdelen Smaaklessen (%)

	Actieve scholen	Niet-actieve scholen	Totaal
Smaakleskist	94.3	88.5	92.4
Specifieke lerarenhandleidingen			
*Groep 1-2**	58.5	32.7	50.0
Groep 3-4	58.5	51.9	56.3
Groep 5-6	69.8	61.5	67.1
*Groep 7-8**	71.7	55.8	66.5
Kopieerbladen*	84.9	65.4	78.5
Smaakpaspoort (groep 5 / 6)	67.0	53.8	62.7
Smaakdossier (groep 7 / 8)*	67.0	46.2	60.1
Smaakposter*	82.1	67.3	77.2
Website	84.9	76.9	82.3
N	**106**	**52**	**158**

* Significant (Chi Square p = < .05)

Tabel 5.2 laat zien dat de bekendheid in zijn algemeenheid hoog is. De minder bekende onderdelen van Smaaklessen zijn het Smaakdossier, Smaakpaspoort en specifieke lerarenhandleidingen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat deze onderdelen ook niet bekend hoeven te zijn. Uiteraard hoeft een docent uit groep 4 niet bekend te zijn met het Smaakdossier. De actieve scholen zijn iets bekender met de verschillende onderdelen van Smaaklessen in vergelijking met de niet-actieve scholen. Er zijn wat betreft de bekendheid van materialen enkele significante verschillen tussen de scholen. Het gaat hierbij om de lerarenhandleiding van groep 1-2 en groep 7-8, de kopieerbladen, het Smaakdossier en de Smaakposter. Deze materialen zijn bij de actieve scholen significant vaker bekend dan bij de niet-actieve scholen.

Aan de respondenten is gevraagd op welke wijze ze Smaaklessen hebben ingezet. Tabel 5.3 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 5.3 Gebruik Smaaklessen (%)

	Actieve scholen	Niet-actieve scholen
Hoeveel jaren gebruik Smaaklessen		
Gaan dit schooljaar (mei/juni 2011) starten	6.6	-
1 jaar	15.0	48.0
2 jaar	28.0	40.0
3 jaar	20.6	12.0
4 jaar	14.0	-
5 jaar	15.9	-
Inzet Smaaklessen*		
Vaste uren	8.3	7.4
Wanneer er tijd beschikbaar is	13.1	3.7
Tijdens een project- of themaweek	58.3	66.7
Op vaste uren en tijdens een projectweek	6.0	3.7
Wanneer er tijd beschikbaar is en tijdens een projectweek	10.7	11.1
Anders	3.6	7.4
Groepen (meerdere antwoorden mogelijk)	(N)	(N)
Groep 1	9	2
Groep 2	4	2
Groep 3	7	5
Groep 4	9	8
Groep 5	11	13
Groep 6	18	15
Groep 7	21	14
Groep 8	21	13
Alle groepen	35	11
Aantal groepen*		
Geen enkele groep	-	82.3
1 groep	10.7	-
2 groepen	17.3	1.3
3 groepen	9.3	2.5
4 groepen	13.3	2.5
5 groepen	1.3	2.5
6 groepen	1.3	1.9
7 groepen	0.0	-
Schoolbreed	46.7	7.0
N	**102-106**	**50-52**

* Significant (Chi Square p = < .05)

Het blijkt uit tabel 5.3 dat het aantal jaren dat actieve scholen Smaaklessen gebruiken redelijk gelijk verdeeld is, waarbij de meeste actieve scholen (28%) 2 jaar Smaaklessen in gebruik hebben. Een aantal scholen (6.6%) start dit schooljaar (mei/juni 2011) met Smaaklessen. Niet-actieve scholen hebben Smaaklessen 1 jaar (48%) of 2 jaar (40%) gebruikt. Smaaklessen wordt, zowel door actieve als niet-actieve scholen, meestal tijdens een project- of themaweek ingezet. Tevens blijkt dat Smaaklessen vaker wordt gebruikt naarmate de

leerlingen ouder zijn en dat de actieve scholen vaker Smaaklessen in alle groepen gebruiken (schoolbreed), in vergelijking met niet-actieve scholen.

5.2.3 Waardering

Aan de respondenten die Smaaklessen gebruiken of in het verleden hebben gebruikt zijn verschillende stellingen voorgelegd om inzicht te krijgen in de waardering voor Smaaklessen (tabel 5.4).

Tabel 5.4 Waardering Smaaklessen (%)

	(Helemaal) mee eens		
	Actieve scholen	**Niet-actieve scholen**	**Totaal**
Smaaklessen sluit goed aan op het kennisniveau en de belevingswereld van kinderen	91.7	86.1	90.0
Leraren beschikken over de juiste vaardigheden om Smaaklessen te gebruiken	86.6	86.6	85.8
Smaaklessen is een goede basis om voedingsbeleid op scholen te introduceren	84.5	79.1	82.8
Smaaklessen is praktisch goed uitvoerbaar	90.7	81.0	81.9
De tijdsinvestering voor Smaaklessen is acceptabel	72.9	76.2	73.9
N	**97**	**43**	**138-140**

Over het geheel genomen wordt Smaaklessen door de geïnterviewden positief gewaardeerd. Volgens de geïnterviewden sluit Smaaklessen goed aan op het kennisniveau en de belevingswereld van kinderen en is het lesprogramma praktisch goed uitvoerbaar. Het minst positief is men over de tijdsinvestering. Toch zegt 73.9% van de geïnterviewden dat de tijdsinvestering van Smaaklessen acceptabel is. Tevens geven de respondenten aan dat Smaaklessen een goede basis is om voedingsbeleid op scholen te introduceren. Ook zijn geïnterviewden van mening dat ze over de juiste vaardigheden beschikken om Smaaklessen te gebruiken.

Dat Smaaklessen positief gewaardeerd wordt, blijkt ook uit de gegeven rapportcijfers. De respondenten geven gemiddeld een 7.6 voor Smaaklessen. Actieve scholen geven een hogere waardering (7.7) voor Smaaklessen dan de niet-actieve scholen (7.3). Bij een rapportcijfer van een zes of lager is naar de reden voor het gegeven cijfer gevraagd. De genoemde redenen hebben te maken met de hoge tijdsinvestering van Smaaklessen (N=2), praktische uitvoering (N=2), inpasbaarheid gebruik en het lesrooster (N=1), aansluiting bij de groep (N=1) en negatieve ervaringen (N=1).

5.2.4 Ondersteuning

Wanneer scholen zich inschrijven voor Smaaklessen wordt hen een introductieworkshop aangeboden. De workshops worden georganiseerd door de Regionale steunpunten. Aan de respondenten die gebruik hebben gemaakt van Smaaklessen is gevraagd of ze deel hebben genomen aan de introductieworkshop en of ze ondersteund zijn bij het gebruik van Smaaklessen (tabel 5.5).

Tabel 5.5 Deelname training en verkregen ondersteuning (%)

	Actieve scholen	Niet-actieve scholen	Totaal
Deelname introductieworkshop	68.7	54.2	63.9
Andere ondersteuning gekregen	27.0	34.9	29.4
N	**99-100**	**43-48**	**143-147**

Uit de tabel is af te lezen dat bijna twee derde van de scholen deel heeft genomen aan de introductie. Daarnaast zijn 29.4% van de scholen ondersteund bij het gebruik van Smaaklessen. Aan de respondenten die ondersteuning hebben gekregen is gevraagd in hoeverre deze een bijdrage heeft geleverd aan een goede uitvoering van Smaaklessen. Van de totaal 37 respondenten die deze vraag heeft beantwoord geeft ruim de helft (51.4%) aan dat de ondersteuning hun heel erg heeft geholpen, bij 29.7% was dit een beetje en 18.9% geeft aan dat het hen niet heeft geholpen bij de goede uitvoer van Smaaklessen. Ook is gevraagd van wie ze ondersteuning hebben gekregen (tabel 5.6).

Tabel 5.6 Verkregen ondersteuning[1] (N)

	Actieve scholen	Niet-actieve scholen	Totaal
Steunpunt in de regio	1	2	3
WUR	1	1	2
Diëtist	2	-	2
NME	2	-	2
Kok in de klas	3	5	8
Anders[2]	6	2	8
N=37			

[1] Meerdere antwoorden mogelijk
[2] In de categorie anders is genoemd: bakker, ouders, studenten, tandarts, hotel, bejaardencentrum, stagiaire.

Uit de tabel is af te lezen dat slechts enkele respondenten aan hebben kunnen geven van welke organisatie ze ondersteuning hebben verkregen.

Bij de respondenten die geen ondersteuning hebben gekregen (N=104) is nagegaan of de respondenten behoefte hebben aan ondersteuning bij het (gaan) gebruiken van Smaaklessen (Figuur 5.2).

Figuur 5.2 Ondersteuningsbehoefte (%)

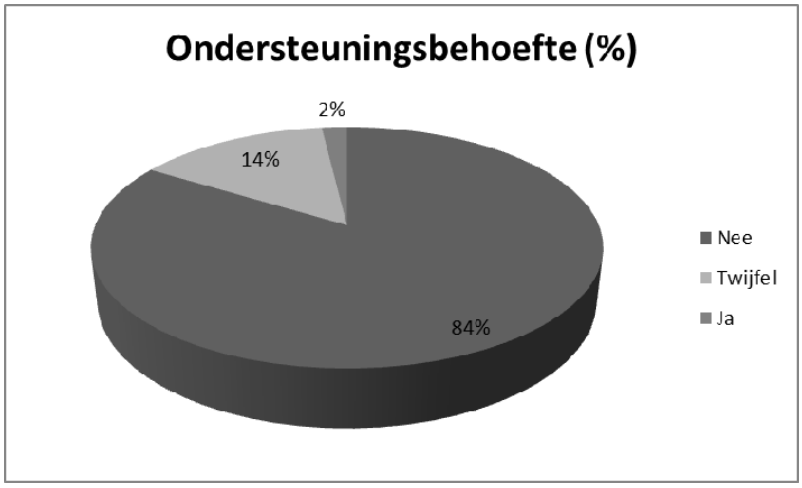

Uit het figuur is op te maken dat de ondersteuningsbehoefte van de scholen laag is. De respondenten die behoefte hadden aan ondersteuning, is vervolgens gevraagd door wie ze graag ondersteund willen worden. Het blijkt dat de scholen vooral ondersteund willen worden door GGD'en of steunpunten in de regio.

5.2.5 Gepercipieerde effecten

Binnen Smaaklessen staan drie pijlers centraal: smaak, eten en gezondheid en voedselkwaliteit. Smaaklessen beoogt op deze drie pijlers effecten bij de leerlingen te bewerkstelligen. Een aantal mogelijk gepercipieerde effecten is aan de scholen voorgelegd (tabel 5.7).

Tabel 5.7 Gepercipieerde effecten (%)

	(Helemaal) mee eens		
Door Smaaklessen….	**Actieve scholen**	**Niet-actieve scholen**	**Totaal**
…weten leerlingen meer over de herkomst van voeding*.	95.2	81.2	90.8
…zijn leerlingen zich meer bewust dat zij hun eigen smaak kunnen ontwikkelen.	79.6	78.8	79.4
…hebben leerlingen meer aandacht voor hun eten.	72.4	65.3	72.5
…eten leerlingen gezonder*.	32.0	21.3	29.5
…zijn ouders zich meer bewust van de (mate van gezonde) voeding van hun kind*.	37.7	9.6	29.3
N	**101-103**	**46-48**	**147-151**

* Significant (Chi Square p = < .05)

Uit de tabel is af te lezen dat de actieve scholen in zijn algemeenheid meer effecten percipiëren in vergelijking met de niet actieve scholen. Actieve scholen zijn het significant vaker (helemaal) eens, in vergelijking met niet actieve scholen, dat leerlingen door Smaaklessen meer weten over de herkomst van voeding, leerlingen gezonder gaan eten en ouders zich meer bewust zijn van de (mate van gezonde) voeding van hun kind. De respondenten zijn van mening dat Smaaklessen een positieve verandering in zowel kennis als bewustwording teweeg heeft gebracht. Effect van Smaaklessen op het daadwerkelijke gedrag van de leerlingen en bewustzijn van de ouders wordt door minder scholen ervaren.

5.2.6 Toekomstig gebruik

Smaaklessen heeft de doelstelling dat 70% van de scholen die Smaaklessen gebruiken dit herhaaldelijk inzetten. Daarom is aan de scholen gevraagd naar hun toekomstplannen met Smaaklessen (figuur 5.3).

Figuur 5.3 Intentie toekomstig gebruik (%)

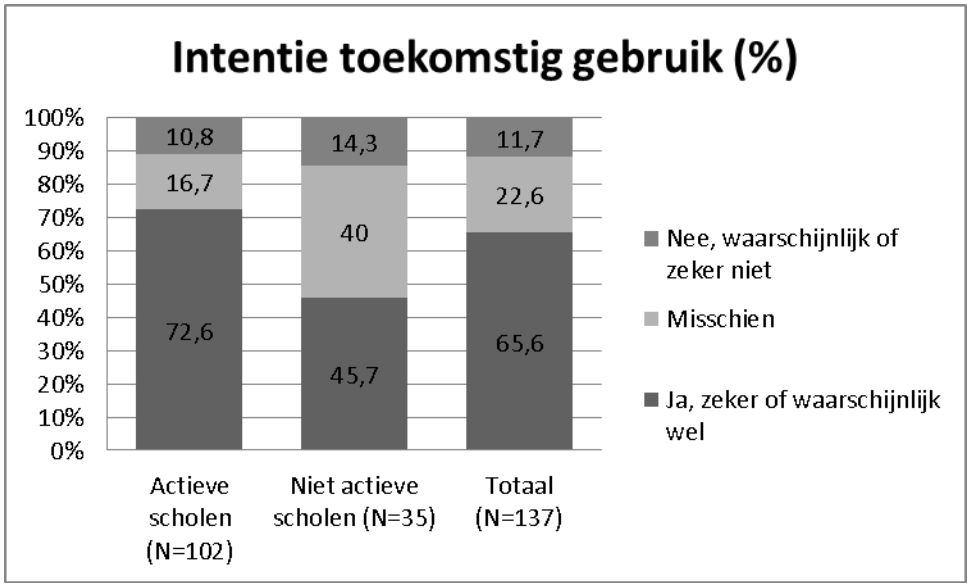

Uit de tabel is af te lezen dat twee derde (65.6%) van de scholen van plan zijn om Smaaklessen in de toekomst (weer) te gaan gebruiken. Actieve scholen geven significant vaker aan dat zij waarschijnlijk of zeker van plan zijn Smaaklessen blijvend te gaan gebruiken dan de niet actieve scholen.

Indien een school niet de intentie heeft om Smaaklessen blijvend te gebruiken is naar de reden gevraagd (tabel 5.8).

Tabel 5.8 Reden geen structureel gebruik Smaaklessen[1] (N)

	Actieve scholen	Niet-actieve scholen
Onvoldoende tijd	13	8
Het was een eenmalig project	6	8
Onderwerp voeding geen prioriteit	5	1
Onvoldoende budget	1	3
Voorkeur andere lesmethode/project	3	1
Lage waardering Smaaklessen	-	2
Past niet bij huidig lesprogramma	2	4
Anders[2]	5	9
N	**35**	**33**

[1] Meerdere antwoorden mogelijk
[2] In de categorie anders is genoemd: zijn bezig met andere thema's, prioriteit verbeteren onderwijs, eigen invulling thema, vol lesprogramma, geen reactie steunpunt, te grote groepen, evaluatie moet nog plaatsvinden.

Uit de tabel valt op te maken dat onvoldoende tijd en het feit dat Smaaklessen als eenmalig project is ingezet de belangrijkste redenen zijn om het programma niet structureel te gebruiken.

5.2.7 Verklarende factoren

Om een antwoord te geven op de vraag welke factoren het actief gebruik van Smaaklessen en de intentie tot het structureel gebruik van Smaaklessen het best kunnen voorspellen zijn regressieanalyses uitgevoerd. Allereerst worden de potentiële verklarende factoren beschreven.

Voor de regressie zijn verschillende samengestelde variabelen geconstrueerd, bestaande uit een aantal vragen dat hetzelfde concept omvat. Zo zijn bijvoorbeeld de waarderingsvragen rondom Smaaklessen samengevoegd tot één variabele. Met behulp van een Cronbach's alpha is gekeken of een samengestelde variabele daadwerkelijk eenzelfde concept meet. Een Cronbach's alpha is een maat voor de samenhang van verschillende vragen en wordt in dit onderzoek als goed beoordeeld indien deze boven de 0.65 scoort.

Tabel 5.9 geeft een overzicht van de variabelen die bij de analyses zijn gebruikt.

Tabel 5.9 Verklarende factoren in de analyses

Variabele	Verklarende factor actief gebruik / structureel gebruik	Aantal vragen	Cronbach's alpha
Bekendheid lesonderdelen	Actief gebruik / structureel gebruik	7	n.v.t. totaalscore berekend
Gebruiksjaren	Structureel gebruik	1	n.v.t.
Aanleiding gebruik Smaaklessen	Actief gebruik / structureel gebruik	5	n.v.t.
Waardering Smaaklessen	Structureel gebruik	4	0.61
Cijfer Smaaklessen	Structureel gebruik	1	n.v.t
Deelname introductieworkshop	Actief gebruik / structureel gebruik	1	n.v.t
Verkregen ondersteuning	Actief gebruik / structureel gebruik	1	n.v.t.
Gepercipieerd effect	Actief gebruik / structureel gebruik	5	0.65
Aanwezigheid schoolbeleid	Actief gebruik / structureel gebruik	1	n.v.t.

Verklarende factoren actief gebruik Smaaklessen
In tabel 5.10 worden de verklarende factoren gepresenteerd van het actief gebruiken van Smaaklessen.

Tabel 5.10 Verklarende factoren actief gebruik Smaaklessen

	Actieve school (OR)*
Bekendheid lesonderdelen	1.35
Gepercipieerd effect	1.25
N	**158**

* Odds Ratio. Dit betekent de 'kans' op de uitkomst. In het geval van een OR boven de 1 betekent het dat er sprake is van een verhoogde kans op de betreffende uitkomstmaat.

Uit de resultaten blijkt dat naarmate een school meer lesonderdelen van Smaaklessen kent, deze school significant vaker actief gebruik maakt van Smaaklessen. Een Odds Ratio (OR) van 1.35 betekent dat de 'kans' op het actieve gebruik van Smaaklessen 1.35 keer zo groot is naarmate de school meer bekend is met de materialen en activiteiten van Smaaklessen. Daarnaast is er een OR van 1.25 voor gepercipieerd effect gevonden. Naarmate scholen meer effect verwachten van Smaaklessen neemt de kans toe dat een school actief deelneemt aan Smaaklessen.

Verklarende factoren structureel gebruik Smaaklessen
Naast het verkregen inzicht in de verklarende factoren van het actief gebruik van Smaaklessen is onderzocht welke factoren het structureel gebruik van Smaaklessen het best kunnen voorspellen. De analyses zijn apart uitgevoerd voor actieve (tabel 5.11) en niet actieve scholen (tabel 5.12).

Tabel 5.11 Verklarende factoren structureel gebruik (actieve scholen)

	Intentie structureel gebruik Smaaklessen (OR)
Gepercipieerd effect	4.58
Gebruiksvriendelijkheid	5.36
Acceptabele tijdsinvestering	3.63
N	**99**

Uit de resultaten blijkt dat de scholen waarbij de verwachte positieve effecten en de gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen een grote rol hebben gespeeld om Smaaklessen te gebruiken, een grotere 'kans' hebben om Smaaklessen structureel in te zetten. Daarnaast blijkt dat naarmate scholen de tijdsinvestering voor Smaaklessen acceptabel vinden de kans toeneemt dat een school Smaaklessen structureel inzet.

Tabel 5.12 Verklarende factoren structureel gebruik (niet-actieve scholen)

	Intentie toekomstig gebruik Smaaklessen (OR)
Gepercipieerd effect	1.37
N	**52**

Uit de resultaten voor de niet actieve scholen blijkt dat de scholen waarbij het gepercipieerde effect toeneemt, de kans verhoogd is dat een school Smaaklessen in de toekomst structureel in wil zetten. Andere factoren spelen geen rol.

5.3 Conclusies en aanbevelingen

Aanleiding Smaaklessen
Uit de resultaten is op te maken dat er een diversiteit aan factoren een rol speelt om deel te nemen aan Smaaklessen. *Het is voor de bredere verspreiding van Smaaklessen goed om in te spelen op de diversiteit aan factoren, zoals de gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen en de bijdrage die de school kan leveren aan de voeding en gezondheid van de leerlingen, door deze helder toe te*

lichten in de communicatie over Smaaklessen. De geboden ondersteuning en positieve ervaringen van andere scholen lijken van minder invloed om deel te nemen aan Smaaklessen en het verdient dan ook de aanbeveling om deze factoren niet te gebruiken om Smaaklessen onder de aandacht te brengen bij nieuwe scholen.

Bekendheid en gebruik
De bekendheid met de lesonderdelen van Smaaklessen is hoog. De lesonderdelen die minder bekend zijn, zijn echter niet van toepassing op iedere docent.

Smaaklessen wordt op de meeste scholen projectmatig ingezet. Ongeveer de helft van de actieve scholen zet de lessen schoolbreed in.

Het blijkt dat de bekendheid met de lesonderdelen en gepercipieerd effect van invloed zijn om Smaaklessen actief te gaan gebruiken. Het is niet duidelijk of de bekendheid van lesonderdelen van invloed zijn op het actief gebruik of dat door het actief gebruik de bekendheid van de lesonderdelen beïnvloedt.

Waardering
Over het geheel genomen zijn de geïnterviewden positief over Smaaklessen. Aan de toepasbaarheid van Smaaklessen (aansluiting belevingswereld en kennisniveau, uitvoerbaarheid) wordt een hoge waardering toegekend. *Inhoudelijke aanpassing van het lespakket verdient dan ook niet de aanbeveling.* Het minst positief is men over de tijdsinvestering. Toch zegt 73.9% van de geïnterviewden dat de tijdsinvestering van Smaaklessen acceptabel is. *Aangeraden wordt om in de communicatie naar scholen in te spelen op de tijdsinvestering van Smaaklessen.* Daarnaast geven de respondenten aan dat Smaaklessen een goede basis is om voedingsbeleid te introduceren. Tenslotte zijn de geïnterviewden van mening dat ze over de juiste vaardigheden beschikken om Smaaklessen te gebruiken.

Ondersteuningsbehoefte
Wanneer scholen zich inschrijven voor Smaaklessen wordt hen een introductieworkshop aangeboden. Bijna twee derde van de scholen heeft deelgenomen aan de introductieworkshop. Nog eens 29.4% van de scholen heeft aanvullend gebruik gemaakt van ondersteuning tijdens het gebruik van Smaaklessen, zoals een ‘Kok in de klas’. De bekendheid van aanvullende ondersteuning lijkt laag. *Aangeraden wordt om meer bekendheid te geven aan de mogelijkheden van aanvullende ondersteuning. Bijvoorbeeld door het aanbieden van een actief aanbod met aanvullende ondersteuningsmogelijkheden.* Ruim de helft van de respondenten die ondersteuning hebben ontvangen geeft aan dat dit hen erg heeft geholpen bij de goede uitvoer van Smaaklessen. Indien men geen ondersteuning heeft gekregen heeft men meestal ook geen behoefte aan ondersteuning.

Gepercipieerde effecten
Aan de docenten is gevraagd welke effecten ze hebben ervaren. De respondenten zijn van mening dat Smaaklessen een positieve verandering in

zowel kennis als bewustwording teweeg heeft gebracht. De effecten van Smaaklessen op het daadwerkelijke gedrag van de leerlingen en bewustzijn van ouders wordt als minder ervaren. *Het wordt daarom aangeraden om in de communicatie naar scholen in te spelen op de gepercipieerde effecten zoals deze worden ervaren door actieve scholen.*

Toekomstig gebruik
Smaaklessen heeft de doelstelling dat 70% van de scholen die Smaaklessen gebruiken dit herhaaldelijk inzetten. Op basis van het vragenlijstonderzoek onder scholen blijkt dat 65.6% te zijn. Bij de actieve scholen ligt het percentage boven de doelstelling, namelijk 72%. Tijdgebrek en het feit dat Smaaklessen ingezet wordt als eenmalig project lijken belangrijke redenen om Smaaklessen niet structureel in te zetten. Dit maakt het lastig om Smaaklessen structureel te borgen in vaste lessen.

Uit de aanvullende analyses blijkt dat de verwachte positieve effecten, gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen en acceptabele tijdsinvestering van invloed zijn om Smaaklessen structureel in te zetten. Bij de niet-actieve scholen is het gepercipieerde effect een belangrijke voorspeller van structureel gebruik. *Daarom is het belangrijk om bij de communicatie naar scholen vooral in te spelen op deze factoren.*

Hoofdstuk 6

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

6.1 Samenvatting onderzoeksopzet

Onze voedselkeuze bepaalt in belangrijke mate onze gezondheid. We maken echter niet altijd de verstandigste keuze. Overgewicht en andere welvaartsziekten zijn de afgelopen jaren toegenomen en vormen daarmee een belangrijke bedreiging voor de volksgezondheid. Ook het aantal kinderen met overgewicht neemt sterk toe. Door kinderen op jonge leeftijd gezonde voedingsgewoonten aan te leren kan overgewicht mogelijk voorkomen worden. Naast overgewicht verdwijnt de kennis van voedsel: we koken vaak niet meer zelf en bij veel gemaksproducten is niet meer te zien waar het vandaan komt. Er is ook ongerustheid over voedsel. Mensen maken zich zorgen over ziektes van de veestapel of over bestrijdingsmiddelen op groenten en fruit. Om deze redenen heeft het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie Smaaklessen geïnitieerd. Dit programma beoogt kinderen vanaf jonge leeftijd te interesseren voor voeding en voedsel om hen op termijn gezonde en bewuste voedselkeuzes te leren maken.

Smaaklessen bestaat uit een uitgebreid lesprogramma dat wordt aangeboden in een Smaakleskist. De Smaakleskist bevat onder andere kopieerbladen, smaakpaspoorten, smaakdossiers, docentenhandleidingen, posters, diverse houdbare voedingsmiddelen en materialen voor het uitvoeren van proefjes en testen. Naast de informatie in de Smaakleskist is er een website www.smaaklessen.nl en worden er introductieworkshops aan docenten gegeven.

Smaaklessen is een programma van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) en wordt sinds 2006-2007 geïmplementeerd in het basisonderwijs. Het Landelijk steunpunt is gevestigd bij Wageningen University (WUR). Het Voedingscentrum is verantwoordelijk voor de educatieve lijn van het lesprogramma. Deelnemende basisscholen worden inhoudelijk en procesmatig ondersteund door zeven Regionale steunpunten vanuit het Groene Onderwijs: Het Steunpunt Smaaklessen / SchoolGruiten bij Wageningen University, vier Hassen (HAS Den Bosch, Hogeschool Inholland, CAH Dronten en Hogeschool Van Hall Larenstein) en twee AOC's (CITAVERDE College en AOC Oost). Daarnaast zijn in Noord-Holland en Zeeland contacten met het Clusius College, Edudelta en IVN. De genoemde instellingen zijn de Regionale steunpunten voor basisscholen in de regio's van betreffende onderwijsinstellingen en de leveranciers van studenten en scholieren die ingezet worden bij behoudsacties van Smaaklessen. Euro-Toques en het Koksgilde stellen koks beschikbaar voor lessen in de klas. Tv-kok Pierre Wind is ambassadeur en inspirator van Smaaklessen.

Bureau ResCon heeft een procesevaluatie uitgevoerd naar het programma Smaaklessen. Het doel van het onderzoek is inzicht te verkrijgen in de organisatiestructuur, het bereik en de waardering van Smaaklessen. Tevens

geven de resultaten van het onderzoek een kwalitatieve doorkijk van het (te verwachten) effect van Smaaklessen.

Om dit doel te realiseren zijn vier deelonderzoeken uitgezet met als doel:

1. het verwerven van inzicht in bereik en ervaringen van scholen met Smaaklessen, waardering voor vorm, inhoud en geboden ondersteuning;
2. het verwerven van inzicht in ervaringen van partners en Regionale steunpunten (ervaringen met scholen, onderlinge samenwerking en synergie) bij het bieden van ondersteuning in de uitrol van Smaaklessen en bevorderen van structurele inpassing in het curriculum.

Om inzicht te verkrijgen in het bereik en ervaringen van scholen zijn vijf docenten en tweeëntwintig leerlingen geïnterviewd. Daarnaast is er bij 158 docenten een telefonische vragenlijst afgenomen (doel 1). In het kader van de tweede doelstelling zijn tien interviews gehouden onder partners en Regionale steunpunten (doel 2). Alle interviews hebben plaatsgevonden tussen april en juni 2010. De deelonderzoeken leveren gezamenlijk een bijdrage aan de verdere verbetering van de kwaliteit en toepassing van Smaaklessen in het basisonderwijs.

In onderstaande worden de belangrijkste resultaten besproken, conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

6.2 Conclusies en aanbevelingen

6.2.1 Kanttekeningen onderzoek

Bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten moet rekening worden gehouden met een aantal kanttekeningen.

De interviews gehouden onder docenten, leerlingen, partners en Regionale steunpunten zijn verricht onder een kleine en niet representatieve onderzoeksgroep. Er is in deze doelonderzoeken ook niet gestreefd naar representativiteit. Wel is geprobeerd om alle partijen die betrokken zijn bij de uitrol en uitvoering van Smaaklessen, in dit geval docenten, leerlingen, partners en Regionale steunpunten, te interviewen.

De interviews proberen bovendien geen inzicht te geven in het relatieve belang van de verschillende meningen, maar geeft een indicatie wat er leeft onder de betrokkenen. Om meer inzicht te krijgen in het relatieve belang van bepaalde factoren is aanvullend een vragenlijstonderzoek uitgezet onder 158 docenten.

Bij het vragenlijstonderzoek onder docenten is het aannemelijk dat mensen die deelnamen aan het onderzoek relatief meer betrokkenheid hebben bij Smaaklessen. Echter het aantal weigeringen aan deelname was laag met 11.3% en in het onderzoek zijn ook scholen geïncludeerd die niet meer actief met

Smaaklessen werken. Ten slotte zijn de resultaten gebaseerd op zelf gerapporteerde data. Dit kan mogelijk voor bepaalde vragen geresulteerd hebben in sociaal wenselijke antwoorden.

6.2.2 Bekendheid en gebruik

Uit de resultaten van het vragenlijstonderzoek is op te maken dat er diverse factoren een rol spelen om deel te nemen aan Smaaklessen, zoals de gebruiksvriendelijkheid, het gratis aanbieden van het programma en de bijdrage die scholen er mee kunnen leveren aan de voeding en gezondheid van hun leerlingen. *Het is voor de bredere verspreiding van Smaaklessen goed om in te spelen op deze factoren door ze helder toe te lichten in de communicatie over Smaaklessen.*

Uit de deelonderzoeken kan geconcludeerd worden dat de meeste docenten niet alle lessen uit Smaaklessen inzetten. In de gesprekken met docenten en leerlingen komt naar voren dat ongeveer de helft van de aangeboden lessen behandeld wordt. De docenten vinden het belangrijk dat er voldoende keuzevrijheid is in de lesmethode om de lessen af te stemmen op de groep. Daarin hebben ze de voorkeur voor afwisselende werkvormen. *Om te voorkomen dat bepaalde lesonderwerpen als gevolg van tijd worden overgeslagen, zou Smaaklessen moeten bestaan uit een compact basisaanbod met afwisselende werkvormen en verdiepingsopdrachten.*

Uit de aanvullende analyses blijkt dat de bekendheid met de lesonderdelen en gepercipieerd effect van invloed zijn om Smaaklessen actief te gaan gebruiken. Het is niet duidelijk of de bekendheid van lesonderdelen van invloed zijn op het actief gebruik of dat door het actief gebruik de bekendheid van de lesonderdelen beïnvloed wordt.

6.2.3 Waardering

Uit de verschillende deelonderzoeken blijkt dat de algemene waardering voor Smaaklessen hoog is. Aan de toepasbaarheid van Smaaklessen (aansluiting belevingswereld en kennisniveau, uitvoerbaarheid) wordt door zowel de docenten als leerlingen een hoge waardering toegekend. Het minst positief zijn de docenten over de tijdsinvestering van Smaaklessen. Toch zegt 73.9% van de docenten in het vragenlijstonderzoek dat de tijdsinvestering van Smaaklessen acceptabel is. Mogelijk speelt prioritering ook een rol. *Aangeraden wordt dan ook om Smaaklessen actueel te houden. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door docenten handvatten te geven om in te spelen op actualiteiten. In mei - juni 2011 was er bijvoorbeeld veel ophef in de media over een heersende EHEC bacterie. Docenten zouden in deze periode via een link op de website getipt kunnen worden op de hygiëne lessen. Ook wordt aangeraden om aan te sluiten bij vergelijkbare initiatieven, zoals SchoolGruiten, het Nationaal Schoolontbijt en de Gezonde School.*

Door zowel docenten, leerlingen, partners als steunpunten worden enkele punten genoemd om de toepasbaarheid van Smaaklessen te vergroten. Enkele

genoemde tips spreken elkaar echter tegen. Zo zou Smaaklessen op nog meer enthousiaste leerlingen kunnen rekenen als Smaaklessen uitgebreid wordt met meer doe-opdrachten en spelelementen. Volgens de docenten vragen de doe-opdrachten echter ook veel organisatie en tijdsinvestering van docenten en zullen ze minder positief tegenover een uitbreiding staan van Smaaklessen met doe-opdrachten. Daarnaast bestaat het lesmateriaal uit veel doe-opdrachten, maar passen niet alle docenten deze even uitvoerig toe in de lessen. *Om ervoor te zorgen dat docenten meer doe-opdrachten uitvoeren wordt aangeraden om een deel van de organisatie uit handen te nemen. Op die manier kan tegemoet gekomen worden aan de wensen van zowel de leerlingen als de docenten. Een deel van de organisatie zou uit handen genomen kunnen worden door het aanleveren van fysieke ondersteuning. Gedacht kan worden aan het organiseren van smaakproeven of het geven van een les. Ook het aanleveren van visueel materiaal dat geschikt is voor digibord, zoals instructiefilms rondom Smaakproeven, zou tegemoet komen aan de wensen van zowel de leerlingen als de docenten.*

Het is aannemelijk dat wanneer Smaaklessen schoolbreed wordt ingezet de tijdsinvestering hoger is door de afstemming die intern moet plaatsvinden. *Aangeraden wordt dan ook om scholen hier specifieke tips voor te geven. Genoemde tips betreffen het aanstellen van een coördinator binnen een school en het formeren van een werkgroep.*

6.2.4 Ondersteuning

Bijna twee derde van de scholen betrokken in het vragenlijstonderzoek heeft deelgenomen aan de introductieworkshop. De waardering voor de introductieworkshop is hoog. *Geadviseerd wordt om deelname aan de introductieworkshop te verhogen door workshops op locatie (op school) aan te bieden.* Dit wordt door partners en steunpunten geadviseerd en komt tevens ten goede aan de wensen van de school.

Een belangrijke belemmering in de uitrol van Smaaklessen aangegeven door zowel docenten, partners als steunpunten is de organisatie en tijdsinvestering rondom Smaaklessen binnen de school. Scholen kunnen hier praktische ondersteuning bij gebruiken. Vanuit de steunpunten, NME's en GGD'en worden aanvullende ondersteuningsmogelijkheden aangeboden. Uit het vragenlijstonderzoek blijkt echter dat scholen hiermee niet goed bekend zijn. *Aanbevolen wordt dan ook om vanuit de ondersteunende partijen een actief aanbod met aanvullende ondersteuningsmogelijkheden aan scholen aan te bieden.*

6.2.5 Gepercipieerde effecten

Het vragenlijstonderzoek en de interviews met docenten en leerlingen hebben een kwalitatieve doorkijk gegeven van de te verwachten effecten van Smaaklessen. De gepercipieerde effecten op kennis en bewustwordingsniveau van leerlingen worden door docenten hoog ingeschat. De interviews met de leerlingen bevestigen dit beeld. Veel leerlingen geven aan dat ze meer aandacht hebben voor voeding

en voedsel en ze lusten ook meer. De effecten van Smaaklessen op het daadwerkelijk gedrag van leerlingen worden echter door zowel docenten als de leerlingen lager ingeschat. Uit de interviews komt niet naar voren dat leerlingen naar aanleiding van de lessen gezonder zijn gaan eten. Hier is nog winst te behalen met Smaaklessen. Aanvullend wordt door de leerlingen aangegeven dat ze bepaalde voedingsregels op school beter kunnen begrijpen. Ook spreken kinderen met ouders over voeding wat mogelijk het eetgedrag thuis kan beïnvloeden. *Het wordt aangeraden om in de communicatie naar scholen in te spelen op de gepercipieerde effecten, zoals deze worden ervaren door actieve scholen.*

6.2.6 Samenwerking

Alle Regionale steunpunten, NME's en de GGD spreken zich tevreden uit over de samenwerkingspartners rondom Smaaklessen. Wel bestaat bij het samenwerken tussen verschillende partners in de regio de mogelijkheid dat concurrentie wordt ervaren. *Om concurrerende gevoelens te vermijden of te reduceren en een goede samenwerking tussen (regionale) partners te bevorderen wordt aanbevolen om overleg met samenwerkingspartners te intensiveren en gezamenlijke doelen te formuleren.*

Door enkele steunpunten wordt aangegeven dat er nog te weinig informatie wordt uitgewisseld tussen de verschillende steunpunten. *Om een gezamenlijke manier van werken tussen de Regionale steunpunten te stimuleren wordt geadviseerd om bijeenkomsten te organiseren waarin informatie tussen de regio's uitgewisseld kan worden.*

Sommige partners hebben een groot netwerk van scholen. Hier zouden steunpunten bij de uitrol van Smaaklessen gebruik van kunnen maken. *Aanbevolen wordt dan ook om gebruik te maken van bestaande netwerken van samenwerkingspartners, zoals het netwerk van de IVN of van overkoepelende basisschoolverenigingen.*

Door de partners en steunpunten wordt voorgesteld om aan te sluiten bij andere initiatieven op het gebied van voeding, gezondheid of beweging, zoals deelname aan het EU Schoolfruit programma, Lekker fit!, of andere initiatieven vanuit de gemeente. Ook kan aansluiting gezocht worden bij speciale themaweken die binnen een regio worden georganiseerd. Op deze manier kunnen bestaande programma's en initiatieven elkaar blijven versterken.

Enkele partners en Regionale steunpunten ervaren ontbrekende samenwerkingsverbanden en hebben het idee dat toekomstige samenwerking met bepaalde opleidingen of organisaties, zoals de PABO of ouderraden, verspreiding van Smaaklessen zou bevorderen. *Aanbevolen wordt om steunpunten en partners op de hoogte te brengen van de mogelijkheden die er zijn tot samenwerking. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door het aanleveren van een overzicht door het Landelijke steunpunt. Deze informatie zou uitgewisseld kunnen worden via het bestaande gebruiksvriendelijke informatie uitwisselingssysteem.*

6.2.7 Toekomstig gebruik

Smaaklessen heeft de doelstelling dat 70% van de scholen die Smaaklessen gebruikt dit herhaaldelijk inzetten. Op basis van het vragenlijstonderzoek onder scholen blijkt dat 65.6% de intentie heeft om Smaaklessen waarschijnlijk of zeker in de toekomst te gebruiken. Bij de actieve scholen ligt het percentage zelfs hoger (72.6%). Intentie tot gebruik van Smaaklessen in de toekomst betekent echter niet dat scholen het daadwerkelijk ook gebruiken. Uit de aanvullende interviews met docenten, partners en steunpunten blijkt namelijk ook dat scholen een overvol lesprogramma hebben en dat de focus in het onderwijs ligt op reguliere vakken. Tijdgebrek en het feit dat Smaaklessen vooral wordt ingezet als eenmalig project lijken eveneens redenen om Smaaklessen niet structureel in te zetten. Het lijkt erop dat scholen Smaaklessen als extra activiteit zien en niet als vervanging van bestaande lesmethoden. Deze factoren maken het lastig om Smaaklessen structureel te borgen in vaste lessen. Het meest haalbare op scholen lijkt om Smaaklessen op een projectmatige wijze in te zetten. *Aangeraden wordt om de focus te leggen op projectmatige inzet van Smaaklessen op reguliere basis, bijvoorbeeld één keer per jaar.*

Vanaf 2013 zal de financiering van Smaaklessen door middel van samenwerking met publieke en private partijen vorm krijgen. Voor de borging van Smaaklessen in de toekomst zijn de Steunpunten, NME's en GGD'en afhankelijk van extra financiering. *Aangeraden wordt om lering te trekken uit andere projecten en hoe de samenwerking met private partijen daarbinnen is georganiseerd. Aanvullend kan gezocht worden naar alternatieven om Smaaklessen in de toekomst te financieren.* Naast ontwikkelingen op financieel gebied geven respondenten aan geïnteresseerd te zijn in het koppelen van Smaaklessen aan een beweegprogramma. *Het wordt aangeraden de ontwikkeling van Smaaklessen in combinatie met een beweegprogramma voort te zetten.*

Uit de aanvullende analyses onder scholen blijkt dat de verwachte positieve effecten, gebruiksvriendelijkheid van Smaaklessen en acceptabele tijdsinvestering van invloed zijn om Smaaklessen structureel in te zetten. Bij de niet-actieve scholen is het gepercipieerde effect een belangrijke voorspeller van structureel gebruik. Ook in de interviews met partners en steunpunten komt naar voren dat aantoonbare significante effecten een stimulator zijn voor een bredere implementatie van Smaaklessen. *Aangeraden wordt om meer zicht te krijgen op de effectiviteit van Smaaklessen.*

Bijlage 1
Checklijsten

Checklist interview docenten Smaaklessen

Doel van het interview
Het doel van het interview is om inzicht te verwerven in het gebruik en de ervaringen van scholen met Smaaklessen.

Subvragen
- Hoe bent u bekend geraakt met Smaaklessen?
- Wat is de aanleiding om Smaaklessen te gebruiken?
- Wat is het gebruik en de waardering van de verschillende onderdelen van Smaaklessen?
- Wordt Smaaklessen op scholen ondersteund? Op welke manier en in hoeverre wordt dit gewaardeerd?
- Wat is het gepercipieerde effect van Smaaklessen?
- Hoe verhoudt Smaaklessen zich qua inhoud en ondersteuning ten opzichte van andere (landelijke) programma's in het basisonderwijs over voeding?

Duur van het interview
In totaal zal het interview een uur tot anderhalf uur in beslag nemen.

Meenemen naar het interview
- Voice-recorder inclusief nieuwe batterijen
- Checklist
- Overzicht materiaal Smaaklessen (docentenhandleidingen, smaakdossier, Smaakpaspoort, poster etc.)

Introductie (5 minuten)
Allereerst nogmaals hartelijk bedankt dat u mee wilt werken aan dit onderzoek. In dit gesprek wil ik graag met u ingaan op uw ervaringen met het gebruik van Smaaklessen. Door uw medewerking aan dit onderzoek kan Smaaklessen worden verbeterd en beter aansluiten op de wensen van scholen. Naast een gesprek met u zullen we ook met leerlingen en een aantal ondersteuners van Smaaklessen praten om zo vanuit verschillende hoeken informatie te verzamelen.

Het gesprek zal een uur tot anderhalf uur in beslag nemen. We zullen gegevens vertrouwelijk behandelen, uw naam of school zal dus niet gekoppeld worden aan uitspraken en resultaten. Voor de uitwerking van het interview zou ik graag het gesprek opnemen met behulp van een voice-recorder. Heeft u hier bezwaar tegen? Heeft u nog vragen voordat we beginnen met het interview?

Interviewvragen

Introductievragen (5 minuten)

- Zou u iets kunnen vertellen over de school waar u werkt? (soort school, aantal leerlingen, professionele achtergrond, huidige functie en rol binnen Smaaklessen)
- In hoeverre is voeding een thema op uw school? (prioriteit en structurele aandacht hiervoor, schoolbeleid, draagvlak collega's, andere activiteiten dan Smaaklessen)
    - Indien het geen thema is, waarom niet?

Bekendheid onderdelen Smaaklessen (5 minuten)

- Smaaklessen heeft een breed aanbod aan materialen en activiteiten. Met welke materialen en activiteiten bent u bekend?
  Samen met geïnterviewde alles doorlopen: introductieworkshop, Smaakleskist, lesmateriaal (docentenhandleiding voor diverse groepen, kopieerbladen, Smaakpaspoort voor groep 5-6, Smaakdossier voor groep 7-8, Smaakposter, website, Kok in de Klas, Student in de Klas, Smaakfeest, samenwerking met SchoolGruiten en De beste schoollunchwedstrijd, Handleiding: Hoe Smaaklessen combineren met andere methoden)

Aanleiding gebruik Smaaklessen (10 minuten)

- Hoe is uw school bekend geraakt met Smaaklessen? (*door wie, op welke wijze)*
- Wat is de aanleiding geweest om met Smaaklessen te gaan werken? Is er gekeken naar een alternatief programma?
- Wie zijn betrokken geweest bij de beslissing om Smaaklessen te gaan gebruiken? Wie heeft het initiatief genomen?
- Waar zitten de verbeterpunten: hoe kunnen andere scholen in uw regio worden aangespoord om met Smaaklessen aan de slag te gaan?

ACTIEVE SCHOOL

Gebruik en waardering Smaaklessen (10 minuten)

- Sinds wanneer gebruikt uw school Smaaklessen?
- In welke klas(sen) wordt Smaaklessen gebruikt? Hoe vaak? Hoe uitgebreid? (hoeveel uur per jaar, ad hoc, projectmatig of structureel)
- Zijn er andere activiteiten ten aanzien van voeding geweest op uw school voordat met Smaaklessen is gestart?
- Zijn er momenteel naast Smaaklessen nog activiteiten ten aanzien van voeding? Zo ja, is Smaaklessen een aanzet geweest voor deze andere activiteiten ten aanzien van voeding?
- Waarom worden sommige materialen juist wel of niet gebruikt?
- Wat is uw mening over de materialen en activiteiten van Smaaklessen (per onderdeel/materiaal)?
  Materialen: vorm, volledigheid, werkwijze, bruikbaarheid, kwaliteit, lay-out, *aansluiting bij de kennis en beleving van de leerlingen, aansluiting bij de kennis van de docenten.*
  Website: wat wordt bekeken en waarvoor wordt dit gebruikt?
  Activiteiten: Student in de Klas, Kok in de Klas, de Beste Schoollunch van Nederland, Smaakfeest. Wijze van bekendmaking activiteiten.
- Denkt u dat Smaaklessen een goed programma is om voeding bij leerlingen te introduceren? Waarom wel of niet?
- Welke factoren werken bevorderend of juist belemmerend bij het gebruik van Smaaklessen?
  *Factoren: motivatie van leerlingen, motivatie van docenten, beschikbare tijd, financiële middelen**,** mate van vaardigheden, draagvlak binnen de school, inpasbaarheid binnen takenpakket, expertise, aanwezigheid van richtlijnen/beleid*

ACTIEVE SCHOOL
Toekomstig gebruik van Smaaklessen (10 minuten)

- Is uw school van plan om Smaaklessen ook de komende jaren te gebruiken?
- Wat is voor uw school nodig om huidige activiteiten voort te kunnen zetten of uit te breiden? (met andere woorden, hoe kan verankering van Smaaklessen gestimuleerd worden? Wat kan het werk u/de docenten makkelijker maken?)
  Indien de school niet van plan is om het werk met Smaaklessen te continueren: wat moet er veranderen om Smaaklessen wel te blijven gebruiken.
- Wat hebben scholen volgens u nodig om Smaaklessen structureel te gebruiken?

NIET ACTIEVE SCHOOL
Gebruik en waardering Smaaklessen (10 minuten)

- Heeft uw school in het verleden gebruik gemaakt van Smaaklessen? Sinds wanneer en tot wanneer?
- In welke klas(sen) werd Smaaklessen gebruikt? Hoe vaak, wanneer en hoe uitgebreid? (hoeveel uur per jaar, ad hoc, projectmatig of structureel)
- Wat is de reden dat uw school momenteel niet werkt met Smaaklessen?
- Zijn er activiteiten ten aanzien van voeding, anders dan Smaaklessen?
  Zo ja, is Smaaklessen een aanzet geweest voor deze andere activiteiten ten aanzien van voeding?
- Wat is uw mening over de materialen en activiteiten van Smaaklessen (per onderdeel/materiaal)?
  Materialen: vorm, volledigheid, werkwijze, bruikbaarheid, kwaliteit, lay-out, *aansluiting bij de kennis en beleving van de leerlingen, aansluiting bij de kennis van de docenten.*
  Website: wat wordt bekeken en waarvoor wordt dit gebruikt?
  Activiteiten: Kok in de klas, de Beste Schoollunch van Nederland, Smaakfeest, Student in de Klas Wijze van bekendmaking activiteiten.
- Denkt u dat Smaaklessen een goed programma is om voeding bij leerlingen te introduceren? Waarom wel of niet?
- Welke factoren werken bevorderend of juist belemmerend bij het gebruik van Smaaklessen?
  *Factoren: motivatie van leerlingen, motivatie van docenten, beschikbare tijd, financiële middelen**,** mate van vaardigheden, draagvlak binnen de school, inpasbaarheid binnen takenpakket, expertise, aanwezigheid van richtlijnen/beleid*

NIET ACTIEVE SCHOOL
Toekomstig gebruik van Smaaklessen (10 minuten)

- Is uw school van plan om Smaaklessen de komende jaren te gaan gebruiken? (met andere woorden, wat is voor uw school nodig om gebruik van Smaaklessen te hervatten)
- Wat hebben scholen volgens u nodig om Smaaklessen structureel te gebruiken?

Mate van ondersteuning en waardering (5 minuten)

- Krijgt u ondersteuning bij het gebruik van Smaaklessen?
  Indien ja:
  - Waar bestaat deze ondersteuning uit?
  - Van wie krijgt u de ondersteuning?
  - In hoeverre sluit de gekregen ondersteuning aan bij de wensen en behoeften?
  - Hoe kan de ondersteuning worden verbeterd? (met uiteindelijk doel om verankering van Smaaklessen in het basisonderwijs te bevorderen, te denken valt aan de training van docenten of andere materialen)

  Indien nee:
  - Zou uw school wel behoefte hebben aan ondersteuning?
    - Zo ja, in welke vorm? Door wie?

Gepercipieerd effect (5 minuten)

- Wat voor effect heeft Smaaklessen volgens u op de leerlingen? (bewuster van smaak, nieuwe producten proeven, meer aandacht voor het eten, gezonder eten, ouders meer bewust van gezonde voeding)
    - Indien geen effect, waarom niet? Hoe zou dit wel bereikt kunnen worden?

Verhouding tot andere programma's (5 minuten)

- Hoe verhoudt Smaaklessen zich wat betreft inhoud en ondersteuning ten opzichte van andere (landelijke) programma's op het gebied van voeding, beweging en gezondheid? (zoals Lekker fit!, Jump In!, SchoolGruiten, Ga voor Gezond, het Nationale schoolontbijt etc)? *Is er aansluiting met andere lesprogramma's, overlap, voorkeur etc.*

Advies (5 minuten)

- Als u het Steunpunt Smaaklessen een advies zou mogen geven om Smaaklessen beter af te stemmen op de praktijk, wat zou u dan adviseren?

Afsluiten en bedanken (5 minuten)

Ik heb inmiddels al mijn vragen kunnen stellen en een goede indruk kunnen krijgen.

Heeft u nog aanvullingen op wat we besproken hebben of is er nog iets van belang voor het onderzoek wat we niet besproken hebben?

Na afronding van het onderzoek kunnen wij u, indien gewenst, per mail informeren over de uitkomsten van het onderzoek en de plannen van het Steunpunt Smaaklessen. Wij verwachten u hierover in juni te kunnen informeren.

Ik wil u nogmaals hartelijk bedanken voor uw medewerking. Als dank kunnen we u namens het Steunpunt Smaaklessen een 'Kok in de klas' aanbieden.

Achtergrond informatie organisatie KOK in de klas

1. Aan Marlies Regeling de volgende gegevens doorgeven:
    - Naam school
    - Contactpersoon
    - Adres school
    - Plaats school
2. Dan dient Marlies een verzoek in bij de koksvereniging.
3. De scholen zoeken vervolgens een kok in de buurt van de school.
4. School en kok ontvangen een brief met elkaars gegevens.
5. Het is aan de school om contact op te nemen met de kok voor een afspraak.
6. De school ontvangt alvast de boekjes voor de leerlingen
7. Na afloop van de les met de kok dient een evaluatieformulier ingevuld te worden.

Checklist FGI interview leerlingen Smaaklessen

Doel van het interview
Het doel van het interview is om inzicht te verwerven in het gebruik, begrijpelijkheid, aantrekkelijkheid van Smaaklessen en de ervaringen van leerlingen met Smaaklessen.

Subvragen
- Wat is de bekendheid van de onderdelen van Smaaklessen?
- Wat is het gebruik en de waardering van de verschillende onderdelen van Smaaklessen?
- Wat is het gepercipieerde effect van Smaaklessen?
- Hoe verhoudt Smaaklessen zich qua lesinhoud ten opzichte van andere gezondheids programma's in het basisonderwijs?

Duur van het interview
In totaal zal het interview drie kwartier tot een uur in beslag nemen.

Meenemen naar het interview
- Voice-recorder inclusief nieuwe batterijen
- Checklist
- Overzicht materiaal Smaaklessen (smaakdossier, leraren handleiding en poster)
- Kleine attentie leerlingen

Introductie (5 minuten)
- Voorstellen
- We zullen jullie eerst uitleggen waarom we hier zijn. Smaaklessen is een lespakket dat al een paar jaar bestaat. We zijn van plan om het lespakket nu aan te passen zodat het nog leuker wordt om met Smaaklessen te werken. Vandaag willen we van jullie horen hoe jullie het vinden om lessen te krijgen uit Smaaklessen en of jullie denken dat andere kinderen zoals jullie zelf dit leuk vinden. We vinden het namelijk belangrijk dat alle kinderen de lessen (materialen) leuk vinden en van de lessen kunnen leren. Daar kunnen we alleen achter komen als we met jullie praten. We zien jullie vandaag dus als een testpanel.
- We zullen ook met juffen en meesters over de lessen praten.
- We zullen jullie straks een paar vragen stellen over de lessen en de materialen. Je kan dan antwoord geven en je mag op elkaar reageren. Je hoeft niet elke keer je hand op te steken.
- Er zijn op de vragen geen goede of foute antwoorden. Het gaat om jouw mening. Dus als je klasgenoot iets anders zegt dan jij vindt, aarzel dan niet en geef je mening. Het is wel belangrijk dat maar 1 persoon tegelijk praat zodat we alles kunnen horen.
- In totaal zullen we ongeveer drie kwartier tot een uur bezig zijn.
- De gegevens zullen vertrouwelijk worden behandeld. Dat betekent dat we wel advies gaan geven aan mensen die het lespakket hebben gemaakt maar we geven niet aan wie dat heeft gezegd.
- We willen graag het gesprek opnemen zodat we dat nog eens na kunnen luisteren.
- Je krijgt van ons een kaartje waarop je je naam kunt schrijven zodat we je kunnen aanspreken met jouw naam.
- Heeft iemand nu al een vraag voordat we beginnen?

Interviewvragen

Introductievragen (5 minuten)

- Zou je iets kunnen vertellen over jezelf? (leeftijd, leukste vak op school en lievelingseten)
- Wat vind je van het onderwerp eten en drinken (leuk, stom, saai, interessant)

Bekendheid onderdelen Smaaklessen (5 minuten)

- Smaaklessen bestaat uit veel materialen en activiteiten. Met welke materialen en activiteiten bent je bekend?
  Samen met de leerlingen alles doorlopen: Smaakleskist, lesmateriaal (kopieerbladen, Smaakdossier voor groep 7-8), , Smaakposter, Kok in de klas, Student in de klas, Smaakfeest.

Gebruik en waardering Smaaklessen (15 minuten)

- Sinds welke groep heb je les uit Smaaklessen?
- Hoe vaak heb je les gehad uit Smaaklessen? Hoe lang? (hoeveel uur per jaar, ad hoc, projectmatig of structureel)
- Wat vind je van de materialen en activiteiten van Smaaklessen (per onderdeel/materiaal)?
  De leerlingen krijgen eerst de tijd om de materialen te bekijken. Er zal goed genoteerd worden welke reacties leerlingen geven op de materialen. De 8-10 lessen (titels), het smaakdossier met opdrachten en de poster zal in ieder geval doorgesproken worden. Vanwege de tijd en spanningsboog van de leerlingen zal in elke FGI ingezoomd worden op enkele lessen. De Kok in de Klas etc wordt alleen besproken als de leerlingen ermee bekend zijn. Er zal goed doorgevraagd worden. Als een leerling aangeeft iets stom te vinden dan zal geprobeerd te worden te achterhalen hoe de les of de activiteit aangepast moet worden. Leerlingen vinden het vaak moeilijk om precies aan te geven hoe het anders moet dus daarin zullen ze geholpen worden (als er meer doe opdrachten inkomen wordt het dan beter, als iemand (diëtist of kok) langskomt op school wordt het dan leuker?).
    - Denk je dat kinderen van jullie leeftijd dit leuk of niet leuk vinden? *Werkwijze, bruikbaarheid, aansluiting beleving leerlingen*
    - Hoe vind je de materialen eruit zien? *vorm, volledigheid, kwaliteit, lay-out*
    - Als jij het voor het zeggen had wat zou je dan veranderen? *kwaliteit, bruikbaarheid*
    - Denken jullie dat anderen kinderen van jullie leeftijd de lessen zullen snappen? *Aansluiting kennis*
- Als je Smaaklessen een rapportcijfer zou mogen geven welk cijfer zou je dan geven?
    - Waarom niet hoger/lager?
- Wat vinden kinderen volgens jullie het leukst aan Smaaklessen?
- Wat denk je dat aan Smaaklessen veranderd moet worden om het nog leuker te maken voor kinderen?
- Als je in 1 woord moet zeggen wat kinderen van Smaaklessen vinden welk woord zou je dan gebruiken?
- Vind je dat juffen en meesters Smaaklessen kunnen geven of zou er speciaal iemand op school langs moeten komen?
    - Zo ja, wat zou deze persoon moeten kunnen wat juffen en meesters niet kunnen?
- Vind je dat Smaaklessen een goed programma is om kinderen enthousiast te maken voor het onderwerp voeding?

Toekomstig gebruik van Smaaklessen (10 minuten)

- Als jij het voor het zeggen had zou je dan volgend jaar weer les willen krijgen uit Smaaklessen?
    - Indien leerling dit niet zou willen: wat zou er moeten veranderen zodat je van mening verandert?

Gepercipieerd effect (5 minuten)

- Heb je met vriendjes en vriendinnetjes gepraat over Smaaklessen?
    - Zo ja, hoe vaak en waarover?
- Heb je met je ouders gepraat over Smaaklessen?
    - Zo ja, hoe vaak en waarover?
- Wat heb je geleerd van Smaaklessen? (bewuster van smaak, nieuwe producten proeven, hoe smaak zich ontwikkelt, meer aandacht voor je eten, gezonder eten, en waar eten vandaan komt)
    - Indien niets, waarom niet? Hoe denken jullie dat je wel meer kunt leren over eten?

Verhouding tot andere programma's (5 minuten)

- Welke andere lessen over voeding en gezondheid krijgen jullie op school?
- Wat vind je van Smaaklessen als je het vergelijkt met deze andere lessen over voeding, bewegen of gezondheid (zoals Lekker fit!, Jump In!, SchoolGruiten, Ga voor gezond, het Nationale schoolontbijt etc)? *Is er aansluiting met andere lesprogramma's, overlap, voorkeur etc.*

Advies (5 minuten)

- Wat voor cijfer tussen de 1 en de 10 geven jullie voor Smaaklessen (een 1 is heel slecht en een 10 is helemaal geweldig)? en vragen wat er voor nodig is om dit cijfer nog hoger te krijgen? *(hoe kan Smaaklessen nog leuker gemaakt worden voor andere kinderen?)*
- Welk advies zouden jullie geven aan de makers van smaaklessen / het steunpunt Smaaklessen om smaaklessen nog leuker te maken voor andere kinderen?

Afsluiten en bedanken (5 minuten)

Wij hebben al onze vragen kunnen stellen en gaan alles wat jullie gezegd hebben doorgeven aan diegene die het lespakket hebben gemaakt om de lessen nog leuker en leerzamer te maken.

Ik heb inmiddels al mijn vragen kunnen stellen en een goede indruk kunnen krijgen. Hebben jullie nog dingen die jullie nog niet hebben kunnen zeggen maar wel heel belangrijk vinden om nog te zeggen? Hebben jullie nog vragen?

Wij willen jullie bedanken omdat jullie hebben meegewerkt. Aan de juf en meester hebben we aangeboden dat er binnenkort een 'Kok in de klas' kan langskomen. Voor jullie zelf hebben we nog een klein extra cadeautje.

Achtergrond informatie organisatie KOK in de klas

1. Aan Marlies Regeling de volgende gegevens doorgeven:
    - Naam school
    - Contactpersoon
    - Adres school
    - Plaats school
2. Dan dient Marlies een verzoek in bij de koksvereniging.
3. De scholen zoeken vervolgens een kok in de buurt van de school.

4. School en kok ontvangen een brief met elkaars gegevens.
5. Het is aan de school om contact op te nemen met de kok voor een afspraak.
6. De school ontvangt alvast de boekjes voor de leerlingen
7. Na afloop van de les met de kok dient een evaluatieformulier ingevuld te worden.
8. Kok stuurt evaluatieformulier op naar ins voor onkostenvergoeding.

Op http://smaaklessen.kennisnet.nl/extra_activiteiten/kok vinden scholen meer informatie.

Checklist interview partners en Regionale steunpunten

Doel van het interview
Het doel van het interview is om inzicht te krijgen in de organisatiestructuur voor Smaaklessen en het bereik ervan.

Subvragen
- Welke werkzaamheden worden uitgevoerd door de organisatie in het kader van Smaaklessen?
- Wat is de aard en de frequentie van de gevraagde ondersteuning door scholen?
- Hoe wordt er samengewerkt met andere (lokale en landelijke) partijen bij de ondersteuning van scholen in het kader van Smaaklessen?
- Hoe vindt de aansturing plaats vanuit het Voedingscentrum, ministerie EL&I en Steunpunt Smaaklessen?
- Hoe verhoudt Smaaklessen qua inhoud en ondersteuning zich ten opzichte van andere (landelijke) programma's in het basisonderwijs over voeding en voedsel?

Duur van het interview
In totaal zal het interview maximaal een uur in beslag nemen.

Meenemen naar het interview
- Voice-recorder inclusief nieuwe batterijen
- Checklist

Introductie (5 minuten)
Allereerst nogmaals hartelijk bedankt dat u mee wilt werken aan dit onderzoek. In dit gesprek wil ik graag met u ingaan op uw ervaringen met de ondersteuning van Smaaklessen. Het doel van het interview is om te achterhalen hoe de organisatiestructuur voor Smaaklessen en het bereik verbeterd kan worden. Naast gesprekken met vertegenwoordigers zullen we ook gesprekken voeren met docenten en leerlingen om zo vanuit verschillende gezichtspunten informatie boven tafel te krijgen.

Het gesprek zal maximaal een uur in beslag nemen. We zullen gegevens vertrouwelijk behandelen, uw naam of organisatie zal dus niet gekoppeld worden aan uitspraken en resultaten. Voor de uitwerking van het interview zou ik graag het gesprek opnemen met behulp van een voice-recorder. Heeft u hier bezwaar tegen? Heeft u nog vragen voordat we beginnen met het interview?

Interviewvragen

Introductievragen (5 minuten)

- Zou u iets kunnen vertellen over de organisatie waar u werkt? (professionele achtergrond, huidige functie)
- Sinds wanneer werkt uw organisatie met Smaaklessen?
- Welke plaats neemt Smaaklessen in binnen uw organisatie? (prioriteit, structurele aandacht, draagvlak collega's, andere activiteiten dan Smaaklessen)

<u>Alleen voor de regionale steunpunten, NME's en GGD</u>

Werkzaamheden op het gebied van Smaaklessen (15 minuten)

- Hoeveel scholen telt uw regio?
- Hoeveel scholen werken er in uw regio met Smaaklessen (hoeveel %)?
    - Waarom is dit % niet hoger? (budget, tijd, prioriteit etc.)
- Hoe wordt Smaaklessen in uw organisatie uitgerold?
  Wat is daarin uw rol? Wat raad u andere steunpunten/NME's en GGD'en aan?
- Op welke wijze ondersteunt u scholen bij Smaaklessen?
  Aanleiding contact, hoe frequent, uitgebreid, via welke kanalen en aansluiting aan de behoefte van scholen
- Zijn er verschillen in de ondersteuning tussen scholen die net zijn gestart of al langer met smaaklessen werken?
- Op welke momenten worden scholen ondersteund? (introductie, gebruik, structureel gebruik)
  Aanbod gestuurd / vraag gestuurd?
- Hoe verloopt het contact / de samenwerking met scholen?
- Heeft u het idee dat er voldoende kennis, expertise en vaardigheden aanwezig zijn binnen uw organisatie om Smaaklessen uit te rollen bij scholen?
    - Wat werkt belemmerend en wat werkt bevorderend/succesvol in het vervullen van uw rol?
    - Heeft u tips of aanbevelingen in de aanpak?
- Denkt u dat het Programma Smaaklessen een goed instrument is om voeding en voedsel op scholen te introduceren?

<u>Alleen voor de regionale steunpunten, NME's en GGD</u>

Samenwerking andere partijen (10 minuten)

- Wordt er samengewerkt met anderen (lokale en landelijke) partijen bij de ondersteuning van scholen?
    - Zo ja, met wie en in welke vorm? Hoe verloopt deze samenwerking? Wat is het doel van deze samenwerking? Wat is de rol van deze organisaties? Is dit een belangrijk contact?
      Wat gaat daarin goed en wat kan nog verbeterd worden?
    - Zo nee, waarom niet? Is samenwerking gewenst? Met wie en in welke vorm?

<u>Alleen voor Steunpunt Smaaklessen, Voedingscentrum en EL&I</u>

Werkzaamheden op het gebied van Smaaklessen (15 minuten)

- Hoe wordt Smaaklessen in uw organisatie uitgerold?
  Wat is daarin uw rol? Wat raad u anderen aan?
- Op welke wijze ondersteunt u de regionale partners bij Smaaklessen?
  Aanbod gestuurd / vraag gestuurd contact, hoe frequent, uitgebreid, via welke kanalen en aansluiting aan de behoefte van organisaties
- Zijn er verschillen in de ondersteuning tussen de organisaties?
- Hoe verloopt het contact / de samenwerking met de organisaties?
- Heeft u het idee dat er voldoende kennis, expertise en vaardigheden aanwezig zijn binnen uw organisatie om Smaaklessen landelijk uit te rollen?

    - Wat werkt belemmerend en wat werkt bevorderend/succesvol in het vervullen van uw rol?
- Denkt u dat het Programma Smaaklessen een goed instrument is om voeding en voedsel op scholen te introduceren?

<u>Alleen voor Steunpunt Smaaklessen, Voedingscentrum en EL&I</u>

Aansturing andere partijen (10 minuten)

- Hoe verloopt de aansturing van (lokale en landelijke) partijen?
    - met wie en in welke vorm? Hoe verloopt deze aansturing/samenwerking? Wat is het doel? *Wat gaat daarin goed en wat kan nog verbeterd worden?*

Structureel gebruik Smaaklessen (5 minuten)

- Is uw organisatie van plan om ook de komende jaren te investeren in Smaaklessen (verwachte veranderingen in intensiviteit gebruik)?
- Hoe zorgt u voor behoud van Smaaklessen komende jaren?
- Op welke wijze gaat uw organisatie verder met Smaaklessen?
- In hoeverre is Smaaklessen opgenomen in uw beleid?
- Wat hebben scholen nodig om Smaaklessen blijvend te gebruiken?
- Hoe belangrijk is uw organisatie voor het structureel gebruiken van Smaaklessen?

Verhouding tot andere programma's (5 minuten)

- Hoe verhoudt Smaaklessen zich wat betreft ondersteuning van scholen tot andere (landelijke) programma's op het gebied van voeding, beweging en gezondheid? (zoals Lekker fit!, Jump In!, SchoolGruiten, Ga voor gezond, het Nationale schoolontbijt etc)? *Mate van intensiviteit, populariteit bij scholen, is er aansluiting met andere lesprogramma's, overlap, waar gaat de voorkeur naar uit?*
- Waarin zit de toegevoegde waarde van Smaaklessen ten opzichte van de andere programma's?

Advies (5 minuten)

- Als u het steunpunt Smaaklessen een advies zou mogen geven waar mogelijke verbeterpunten liggen voor de verdere uitrol van Smaaklessen, wat zou u dan adviseren?

Afsluiten en bedanken (5 minuten)

Ik heb inmiddels al mijn vragen kunnen stellen en een goede indruk kunnen krijgen.

Heeft u nog aanvullingen op wat we besproken hebben of is er nog iets van belang voor het onderzoek wat we niet besproken hebben?

Na afronding van het onderzoek kunnen wij u, indien gewenst, per mail informeren over de uitkomsten van het onderzoek en de plannen van het Steunpunt Smaaklessen. Wij verwachten u hierover in juni te kunnen informeren.

Ik wil u nogmaals hartelijk bedankten voor uw medewerking.

Bijlage 2
Vragenlijst

Vragenlijst Smaaklessen

Steunpunt Smaaklessen

Wageningen Universiteit

ResCon©
april 2011

Introductie

Goedemorgen/middag, u spreekt met ……van …….

Uw school heeft de leskist Smaaklessen aangevraagd of gebruikt. Momenteel wordt het gebruik van dit progamma geëvalueerd in een (telefonisch) onderzoek. Ik ben hiervoor op zoek naar de heer/mevrouw [……]. Klopt het dat dit de persoon is die het meest betrokken is bij de organisatie en uitvoer van het programma Smaaklessen?

Zo nee:
Wie is wel de juiste persoon? (naam en functieomschrijving)
Wat is een geschikt moment om deze persoon te bereiken? (dag en tijdstip)_
Kan ik ditzelfde telefoonnummer gebruiken? (anders alternatief telefoonnummer noteren)

Zo ja:
Is hij /zij aanwezig?

Indien niet aanwezig:
Wat is een geschikt moment om deze persoon te bereiken? (dag en tijdstip)_
Kan ik ditzelfde telefoonnummer gebruiken? (anders alternatief telefoonnummer noteren)

Bij het spreken van de juiste persoon:
Ik wil u in het kader van dit onderzoek vragen of u ongeveer 10 minuten de tijd heeft om mee te werken aan een telefonisch interview?

Eventuele aanvullende informatie voor de respondent indien hij/zij mee wil werken: Het onderzoek wordt uitgevoerd door onafhankelijk onderzoeksbureau ResCon. Met de resultaten van het onderzoek wil het steunpunt Smaaklessen & SchoolGruiten, in samenwerking met het Voedingscentrum, het programma Smaaklessen verbeteren.

Achtergrondinformatie voor de enquêteur:
Smaaklessen is een educatief programma over voeding, voedsel en smaak voor het basisonderwijs. Het doel van het programma is om mensen in hun jeugd al te interesseren voor voedsel via het aantrekkelijke aspect van smaak, zie www.smaaklessen.nl. Op den duur zou de jeugd hierdoor meer bewuste en onderbouwde voedingskeuzes kunnen maken.

Scholen worden inhoudelijk en procesmatig ondersteund door 'regionale steunpunten' (groene onderwijsinstellingen). Dit zijn er 7:

Hogere Agrarische School Den Bosch,
CAH Dronten
Van Hall-Larenstein
Hogeschool Inholland Delft
CITAVERDE college
AOC oost
Steunpunt Smaaklessen vanuit de Wageningen universiteit (is landelijk en tevens regionaal steunpunt)

A Achtergrondinformatie

A1 Wat is uw functie?

1 (hoofd) docent bovenbouw
2 (hoofd) docent middenbouw
3 (hoofd) docent onderbouw
4 administratief medewerker
5 klassenassistent
6 directeur
7 adjunct-directeur
8 Intern begeleider
9 anders, namelijk: _____

B Bekendheid Smaaklessen en het gebruik van de lessen

ENQ: Smaaklessen bestaat uit verschillende onderdelen. Ik zal er een aantal noemen.

B1 Kunt u aangeven met welke onderdelen van Smaaklessen u bekend bent? *(antwoorden voorlezen)*

		ja	nee
1	Smaakleskist	☐	☐
2	lerarenhandleiding groep 1-2	☐	☐
3	lerarenhandleiding groep 3-4	☐	☐
4	lerarenhandleiding groep 5-6	☐	☐
5	lerarenhandleiding groep 7-8	☐	☐
6	kopieerbladen (alle groepen)	☐	☐
7	Smaakpaspoortje (werkboekje groep 5-6)	☐	☐
8	Smaakdossier (werkbladen groep 7-8)	☐	☐
9	Smaakposter	☐	☐
10	website	☐	☐
11	aanvullende activiteiten (zoals het Smaakfeest, Kok in de Klas, Student in de klas)	☐	☐

B2 Sinds welk schooljaar werkt uw school met Smaaklessen? (indien de school nooit gewerkt heeft met Smaaklessen kan optie 8 aangeklikt worden) (*let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk*)

1 2006/2007 (ga door naar vraag B6)
2 2007/2008 (ga door naar vraag B6)
3 2008/2009 (ga door naar vraag B6)
4 2009/2010 (ga door naar vraag B6)
5 2010/2011 (ga door naar vraag B6)
6 we gaan dit schooljaar (mei/juni 2011) starten met Smaaklessen (ga door naar vraag B6)
7 we zijn tijdelijk gestopt met Smaaklessen (ga door naar vraag B3)
8 we gaan volgend schooljaar (2011/2012) starten met Smaaklessen (ga door naar vraag C1)
9 we gaan (voorlopig) niet werken met Smaaklessen (ga door naar vraag C1)

Alleen vragen indien de school tijdelijk gestopt is met Smaaklessen (B2= 7)

B3 Hoeveel schooljaren heeft u Smaaklessen gebruikt?

1 1 jaar
2 2 jaar
3 3 jaar of meer

Alleen vragen indien de school tijdelijk gestopt is met Smaaklessen (B2= 7)

B4 In welke groepen is Smaaklessen gebruikt? (*er zijn meerdere antwoorden mogelijk*)

1 groep 1
2 groep 2
3 groep 3
4 groep 4
5 groep 5
6 groep 6
7 groep 7
8 groep 8
9 alle groepen
10 respondent weet het niet

Alleen vragen indien de school tijdelijk gestopt is met Smaaklessen (B2= 7)

B5 Hoe is Smaaklessen ingezet?

1 op vaste uren in het lesrooster (ga door naar vraag C1)
2 wanneer er tijd beschikbaar is (ga door naar vraag C1)
3 tijdens een project of themaweek (ga door naar vraag C1)
4 zowel op vaste uren als tijdens een project of themaweek (ga door naar vraag C1)
5 zowel wanneer er tijd beschikbaar is als tijdens een project of themaweek (ga door naar vraag C1)
6 anders, namelijk: _____ (ga door naar vraag C1)

Alleen vragen indien de school momenteel Smaaklessen gebruikt (B2=1 t/m 6)

B6 In welke groepen wordt Smaaklessen dit schooljaar (2010/2011) gebruikt? (*er zijn meerdere antwoorden mogelijk*)

1 groep 1
2 groep 2
3 groep 3
4 groep 4
5 groep 5
6 groep 6
7 groep 7
8 groep 8
9 alle groepen
10 respondent weet het niet

Alleen vragen indien de school momenteel Smaaklessen gebruikt (B2=1 t/m 6)

B7 Hoe wordt Smaaklessen dit schooljaar (2010/2011) ingezet?

1 op vaste uren in het lesrooster
2 wanneer er tijd beschikbaar is
3 tijdens een project of themaweek
4 zowel op vaste uren als tijdens een project of themaweek
5 zowel wanneer er tijd beschikbaar is als tijdens een project of themaweek
6 anders, namelijk: _____

C Aanleiding om Smaaklessen te gebruiken

ENQ: Er volgt nu een aantal vragen over de aanleiding om Smaaklessen te (gaan) gebruiken.

C1 Welke factoren hebben er in welke mate aan bijgedragen dat uw school heeft besloten om deel te (gaan) nemen aan Smaaklessen? (grote bijdrage, kleine bijdrage of geen bijdrage)

	RANDOM VOLGORDE	geen bijdrage	kleine bijdrage	grote bijdrage
C1a	Smaaklessen past bij de behoefte van onze school *(need/problems)*	☐	☐	☐
C1b	ondersteuning door Steunpunt of GGD bij de uitvoering van Smaaklessen (*facilitator)*	☐	☐	☐
C1c	gebruik van Smaaklessen is gratis *(facilitator)*	☐	☐	☐
C1d	het is voor de school belangrijk om een bijdrage te leveren aan de voeding en gezondheid van de leerlingen (*relative advantage)*	☐	☐	☐
C1e	de verwachte positieve effecten van Smaaklessen (*credibility*)	☐	☐	☐
C1f	Smaaklessen is gebruiksvriendelijk (*complexity*)	☐	☐	☐
C1g	positieve ervaringen van andere scholen met Smaaklessen *(trial by others)*	☐	☐	☐

D Waardering Smaaklessen

LET OP! Dit onderdeel alleen vragen aan de scholen die nu of in het verleden gebruik heeft gemaakt van Smaaklessen. De scholen die het nog niet hebben gebruikt kunnen deze vragen niet beantwoorden.

ENQ: We willen u een aantal stellingen voorleggen over het gebruik van Smaaklessen.

D1 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de stellingen eens bent? (helemaal mee eens, mee eens, neutraal, mee oneens of helemaal mee oneens)

	RANDOM VOLGORDE	helemaal mee oneens	grotendeels mee oneens	neutraal	grotendeels mee eens	helemaal mee eens
D1a	Smaaklessen is praktisch goed uitvoerbaar (*compatibility)*	☐	☐	☐	☐	☐
D1b	de tijdsinvestering voor Smaaklessen is acceptabel (*facilitator: time investment)*	☐	☐	☐	☐	☐
D1c	Smaaklessen sluit goed aan op het kennisniveau en de belevingswereld van kinderen *(compatibility*)	☐	☐	☐	☐	☐
D1d	de leraren beschikken over de juiste vaardigheden om Smaaklessen te gebruiken *(skills)*	☐	☐	☐	☐	☐
D1e	Smaaklessen is een goede basis om voedingsbeleid op school te introduceren *(compatibility)*	☐	☐	☐	☐	☐

ENQ: de volgende vraag gaat over de waardering van Smaaklessen <u>in het algemeen</u>.

D2 Als u uw waardering voor het programma Smaaklessen in een cijfer uit moet drukken, welk cijfer tussen de 1 en 10 geeft u dan? *Een 1 staat voor zeer onvoldoende en een 10 staat voor uitmuntend.*

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
zeer onvoldoende……uitmuntend

→ Bij een 6 of lager navragen wat de reden is voor het gegeven cijfer.

E Ondersteuning

ENQ: De volgende vragen gaan over de ondersteuning bij het gebruik van Smaaklessen.

E1 Heeft uw school deelgenomen aan de introductieworkshop van Smaaklessen?

1 ja
2 nee
3 weet ik niet

Deze vraag alleen stellen aan de scholen die gebruik maken (of hebben gemaakt) van Smaaklessen

E2 Heeft uw school ondersteuning (anders dan de introductieworkshop) gekregen bij het gebruik van Smaaklessen?

1 ja (ga door naar vraag E3)
2 nee (ga door naar vraag E5)
3 weet ik niet (ga door naar vraag E5)

Deze vraag alleen stellen indien de school ondersteuning heeft gekregen (E2=1)

E3 Van wie heeft uw school ondersteuning gekregen? (*er zijn meerdere antwoorden mogelijk*)

1 van het steunpunt Smaaklessen in uw regio (Groene Onderwijsinstelling)
2 Wageningen UR
3 Voedingscentrum
4 andere scholen
5 GGD
6 diëtist
7 NME centra (Natuur- en Milieu educatie)
8 anders: _____

Deze vraag alleen stellen indien de school ondersteuning heeft gekregen (E2=1)

E4 Heeft de ondersteuning door Steunpunt of andere professional een bijdrage geleverd aan een goede uitvoering van Smaaklessen?

1 nee
2 een beetje
3 ja, heel erg

Deze vraag alleen stellen indien de school GEEN ondersteuning heeft gekregen (E2=2/3) of indien scholen Smaaklessen GAAN gebruiken

E5 Heeft uw school behoefte aan ondersteuning bij het (gaan) gebruiken van Smaaklessen?

1 nee (ga door naar vraag F1)
2 ik twijfel (ga door naar vraag E6)
3 ja (ga door naar vraag E6)

Deze vraag alleen stellen indien de school behoefte heeft aan ondersteuning (E5=2/3)

E6 Door wie zou uw school ondersteund willen worden bij het (gaan) gebruiken van Smaaklessen? (*er zijn meerdere antwoorden mogelijk*)

1 een steunpunt Smaaklessen in uw regio (Groene onderwijsinstelling)
2 Wageningen UR
3 Voedingscentrum
4 andere scholen
5 GGD
6 diëtist
7 NME centra
8 anders: _____

F Waargenomen effect

ENQ: Hierna volgt een aantal vragen over wat u denkt dat de effecten van Smaaklessen (zullen) zijn. In hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken?

F1 Door Smaaklessen…….

	RANDOM VOLGORDE	helemaal mee oneens	grotendeels mee oneens	neutraal	grotendeels mee eens	helemaal mee eens
F1a	…zijn leerlingen zich meer bewust dat zij hun eigen smaak kunnen ontwikkelen.	☐	☐	☐	☐	☐
F1b	…weten leerlingen meer over de herkomst van voeding.	☐	☐	☐	☐	☐
F1c	…hebben leerlingen meer aandacht voor hun eten.	☐	☐	☐	☐	☐
F1d	…eten leerlingen gezonder.	☐	☐	☐	☐	☐
F1e	…zijn ouders zich meer bewust van de (mate van gezonde) voeding van hun kind.	☐	☐	☐	☐	☐

G Verankering van Smaaklessen

ENQ: De volgende vragen gaan over het toekomstige gebruik van Smaaklessen.

Alleen vragen indien de school Smaaklessen gebruikt

G1 Is uw school van plan om Smaaklessen blijvend te gebruiken?

1	ja, zeker	(ga door naar vraag G4)
2	ja, waarschijnlijk wel	(ga door naar vraag G4)
3	misschien	(ga door naar vraag G3)
4	nee, waarschijnlijk niet	(ga door naar vraag G3)
5	nee, zeker niet	(ga door naar vraag G3)

Alleen vragen indien de school in het verleden Smaaklessen heeft gebruikt of nog geen gebruik heeft gemaakt van het lespakket

G2 Is uw school van plan om Smaaklessen in de toekomst (weer) te gaan gebruiken?

1	ja, zeker	(ga door naar vraag G4)
2	ja, waarschijnlijk wel	(ga door naar vraag G4)
3	misschien	(ga door naar vraag G3)
4	nee, waarschijnlijk niet	(ga door naar vraag G3)
5	nee, zeker niet	(ga door naar vraag G3)

Alleen vragen indien de school aangeeft Smaaklessen niet (blijvend) te gebruiken (G1=3/4/5 of G2=3/4/5)

G3 Waarom is uw school (waarschijnlijk) niet van plan om Smaaklessen in de toekomst te gaan gebruiken? (meerdere antwoorden mogelijk)

1 onvoldoende expertise van de docenten
2 onvoldoende budget
3 onvoldoende tijd
4 het onderwerp voeding heeft geen prioriteit
5 het was een éénmalig project
6 voorkeur andere lesmethode/project
7 lage waardering Smaaklessen
8 anders, namelijk: _____

G4 Is aandacht voor voeding/gezondheid vastgelegd in het schoolbeleid of schoolwerkplan van de school?

1 ja
2 nee
3 nog niet maar dat gaat gebeuren

G5 Heeft u nog overige opmerkingen die u kwijt wilt over Smaaklessen?

_____
_____
_____
_____
_____

Hartelijk dank voor uw medewerking!